FRÅN HEMBYGDSARBETET

EN MINNESSTEN I STOCKHOLMS-NÄS

Söndagen 26 augusti 1945 avtäcktes en minnessten i Stockholms-Näs. Den restes till minne av mötet mellan riksföreståndaren Sten Sture d. ä. och ärkebiskop Jakob Ulfsson vid Näs kyrka i juni 1502. Slutet av 1400-talet och början av 1500-talet kännetecknas av ständiga strider mellan nationella och unionsvänliga krafter. Sten Sture d. ä. företrädde det nationella partiet och ärkebiskop Jakob Ulfsson unionspartiet. Att dessa båda partier slutligen enades och försonades vid Näs äng i juni 1502 blev av stor betydelse för framtiden.

Tanken att resa ett sådant minnesmärke hade länge närts av hembygdsföreningens ordförande järnhandlare Sven Beckman, t. o. m. långt innan föreningen bildades. När han så en dag i dess styrelse omtalade sin idé, anammades den genast. Föreningen tog saken om hand och började skaffa medel. Medlemmarna ställde sig välvilliga och efter en tid hade en ej liten summa samlats ihop. Styrelsen gjorde då upp ett förslag till sten och insände detsamma till Riksantikvarieämbetet för godkännande. I väntan på svar såg man sig om efter en lämplig sten och man fann en inom socknens gräns. Sedan godkännandet kommit var det bara att sätta i gång med arbetet på stenens huggande och resande på den härför utsedda platsen på kyrkplanen söder om kyrkan.

Stenen har följande inskrift:

TILL MINNE AV
MÖTET MELLAN
RIKSFÖRESTÅNDAREN
STEN STURE D. Ä.
OCH ÄRKEBISKOP
JACOB ULFSSON
I JUNI 1502
DÅ SVERIGES ALLMOGE
VAR SAMLAD PÅ NÄS' ÄNG

STOCKHOLMS-NÄS HEMBYGDSFÖRENING
RESTE STENEN 1945

Bild 1. Landshövding Kjellman och köpman Sven Beckman vid minnesstenen.

Söndagen 26 aug. ägde den högtidliga avtäckningen rum. Festligheterna började med högmässa i kyrkan, varefter samling skedde på kyrkplanen. Vädret var strålande och en stor mängd människor hade mött upp. Landshövding Kjellman med fru och landsantikvarie Nils Sundquist hade beredvilligt kommit tillstädes. Ordföranden hälsade alla hjärtligt välkomna. Med ett vackert och kärnfullt tal förrättade så landshövdingen avtäckningen och Svea flygflottiljs musikkår spelade Marcia Carolus Rex. Därefter läste

Bild 2. Från högtidligheten vid Stockholms-Nässtenens avtäckande.

skådespelaren Ivar Kåge en för tillfället författad dikt, »Försoningen» av Josef Oliv. Sedan musikkåren spelat några nummer tågade alla in i kyrkan, där docenten Salomon Kraft höll ett föredrag om den historiska bakgrunden till minnesstenen.

I sitt högtidstal inne i det gamla medeltidstemplet anknöt docent Kraft till landshövdingens redogörelse för den vid tiden för mötet i Näs aktuella politiska situationen. Mötet mellan riksföreståndaren och ärkebiskopen blev särskilt betydelsefullt, därför att Jakob Ulfsson nu definitivt uppgav sitt decennierlånga motstånd mot den nationella rörelsen. Dennas vikt och värde för Sveriges senare utveckling underströks av talaren, som dock tillika ville betona, att eftervärldens berättigade beundran för Sten Sture d. ä. ej får innesluta någon ringaktning för de ideal, som besjälade Jakob Ulfsson. Denne, Uppsala universitets grundare, var en stor svensk patriot. Hans drömmar om en nordisk freds- och fridsunion bottnade i den kristna tanken om frid på jorden. Historien är livets lärarinna. Inte minst vår tid med dess tro på värdet av ett intimare samarbete Nordens länder mellan har att lyssna på historiens lärdomar från Kalmarunionens tid. Mötet vid Näs' kyrka föregriper sålunda på en gång både vår vilja att se vår svenska

särkultur utvecklas och vår önskan att detta må ske i en alltmera fördjupad känsla av allnordisk samhörighet.

Ivar Kåge läste »Mot dagen» av Bo Bergman och till sist sjöng kantor Georg Ericson Sten Stureballaden och Beethovens Lovsång.

Allt samverkade till att göra dagen lyckad och de församlade blevo ett vackert minne rikare.

Barbro Ericsson.

HOVGÅRDSBERG

När detta läses är Hovgårdsbergs herrgård i Vendels socken jämnad med marken. Möjligheterna att för framtiden bevara denna förnämliga byggnad äro slutligt försuttna och socknens ungdom ser för lång framtid sina förhoppningar om en vacker och ändamålsenlig fritidslokal grusade.

Sedan Vendels socken inköpt Hovgårdsbergs herrgård inkom i maj 1944 till Riksantikvarieämbetet och Upplands fornminnesförening meddelande om att socknen ämnade försälja herrgårdsbyggnaden till avflyttning. Innan det därom fattade beslutet verkställts fick föreningen genom sin intendent tillfälle att undersöka byggnaden och avge förslag rörande dess användning.

Hovgårdsbergs herrgård har gått i en rad kända ämbetsmannasläkters händer. Nämnas kan, att gården vid mitten av 1700-talet ägdes av den berömde överdirektören för lantmäteriet Jacob Faggot. Den nu försvunna herrgårdsbyggnaden var uppförd 1803 — enligt ett brandsyneprotokoll av 1833 — och utgjorde ett ståtligt exempel på sengustaviansk herrgårdsstil. Den var uppförd av timmer och samtidigt beklädd med reveteringstegel och rappad. På östsidan, mot Vendelsjön, sköt fram ett mittparti, som utgjorde del av hallen på nedre botten och stora festsalen på övre. Nedre våningens hall var något i sitt slag ganska unikt: en liten kolonnsal av trä med väggarnas garderober klädda med pilastrar och taket buret av fria kolonner. Trävirket var hållet i stålgrått och inramade väggfält i rosa. Från hallen ledde en rak och bred trappa upp till den övre hallen. Till höger om trappan låg på nedre botten med ingång från hallen det stora köket jämte tre rum; till höger om hallen låg ett större och två mindre rum. Övre botten upptog åt fasaden tre stora salar, varav den nämnda mittsalen var störst; åt trädgårdssidan hade man här fyra rum. Byggnaden innehöll alltså förutom de båda hallarna fjorton rum.

Övre hallens målade inredning hade aldrig blivit övertäckt. Det

Bild 1. Herrgårdsbyggnadens gårdsfasad.

var en kvaderindelad marmoreringstapet i rika färger. I övrigt fanns den målade inredningen bevarad under de tryckta tapeterna. Det var klassiska friser som uppåt avslutade de i ljusa toner hållna väggarna, schablonmönster med lyror och i ett rum en rik och festlig draperifris i gulrött, gult, svart och grått mot en ljusgrön tapet. Hela inredningen var ståtlig och färgrik.

Förslaget om restaureringen upptog givetvis återställande av de målade inredningarna och ursprunglig färg på snickerierna. I övrigt skulle byggnaden kunna användas, i vardagslag av ungdomsverksamheten och bildningsrörelsen, vid festligare tillfällen av ortens familjer. Värmeledning måste sålunda införas och ett modernt kök inrättas i ett av rummen på övre botten, med serveringsrum intill festvåningen. På nedre botten skulle man fått bibliotek och läsrum, studierum och slöjdrum. I stort sett skulle nedre botten ha tillhört ungdomsrörelsen, övre botten familjelivet.

Föreningens intendent fick genom förmedling av folkskolinspektören tillfälle att framlägga sitt förslag inför skolstyrelsen och lärarpersonalen i Vendel. Tomten var nämligen av kommunen tänkt som plats för skola och lärarbostäder, och ett förslag om att göra lärarbostäder i herrgårdsbyggnaden framlades samtidigt av arkitekten för skolbygget.

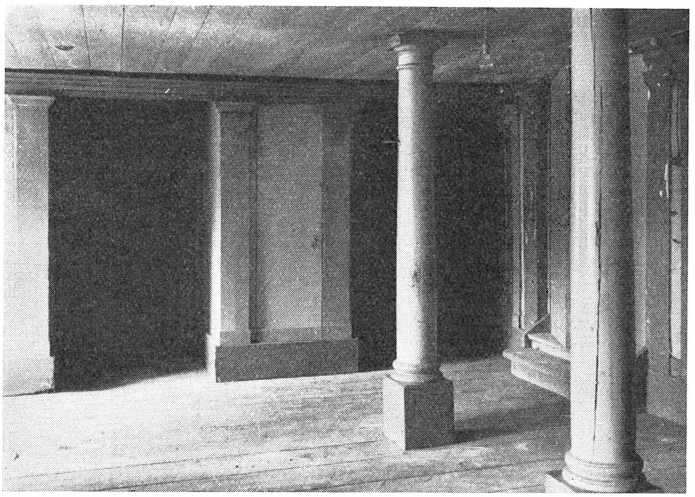

Bild 2. Nedre hallen hade en vacker sengustaviansk inredning med taket buret av träkolonner.

Den 21 juni besåg landshövding Kjellman byggnaden och tog del av förslaget om restaurering. Representanter för socknen ställde därvid i utsikt dels att socknen skulle överlämna byggnaden till en hembygdsförening, dels också att socknen skulle bidraga till kostnaderna för restaurering och underhåll.

Sedan ett hembygdsgille bildats ingick detta till fullmäktige med en anhållan att få disponera byggnaden. Denna anhållan avslogs, varpå byggnaden såldes till avflyttning till den högstbjudande. Nu ingrep emellertid Riksantikvarieämbetet, som hos länsstyrelsen begärde utfärdandet av sex månaders rivningsförbud, för att man skulle få tillfälle att närmare dryfta byggnadens användning. Sedan länsstyrelsen infordrat yttrande från köpare och säljare utfärdades rivningsförbudet den 27 sept.

Den 3 november hade landshövdingen kallat fullmäktige i Vendel till sammanträde för att dryfta frågan om Hovgårdsberg. Vid detta sammanträde närvoro även Riksantikvarien och föreningens intendent samt folkskolinspektören. Före sammanträdet hade frivilliga bidrag till återinköp och restaurering utlovats om 12,000 kronor. Riksantikvarien uttalade sig vid sammanträdet liksom landshövdingen för förslaget att bevara byggnaden och Riksantikvariens yttrande publicerades sedan i Upsala Nya Tidning. På

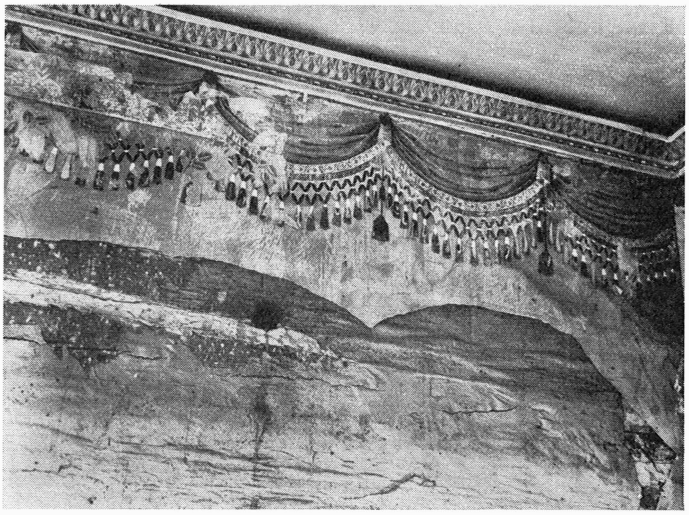

Bild 3. En synnerligen rikt målad draperifris i en av salarna på ö. b.

sammanträdet framkom emellertid tydligt, att fullmäktige voro deciderade motståndare till förslaget att bevara Hovgårdsberg som bygdegård.

Frågan om Hovgårdsbergs bevarande dryftades livligt i pressen, både i orts- och huvudstadstidningarna. I pressdiskussionen märktes särskilt inlägg från socknens ideella föreningar, som också bildade en samarbetskommitté för att arbeta för frågans lösning och utlyste en offentlig diskussion i frågan. Sedan det första rivningsförbudet utgått utfärdade länsstyrelsen ett nytt, emedan skolmyndigheterna ännu ej utrett frågan. På våren 1945 kom emellertid skolöverstyrelsens utlåtande, som bestämt ogillade förslaget att bygga skola på Hovgårdsbergs byggnadstomt — från skolstyrelsens sida hade gjorts gällande att platsen för herrgårdsbyggnaden var den lämpligaste för skolan. Sedan detta förslag framlagts av landshövdingen inför fullmäktige på ett nytt sammanträde och av fullmäktige förkastats, var saken definitivt avgjord. Fullmäktige hade drivit sin åsikt igenom gentemot länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet och en enhällig opinion bland socknens ungdomsföreningar. Hovgårdsbergs öde var beseglat.

En ledsam och tragisk historia — dess bättre ensamstående inom landskapet Upplands gränser.

N. Å.

RIALA HEMBYGDSFÖRENING UNDER 10 ÅR

Om hur Riala hembygdsförening kom till 1934 berättar en artikel i Norrtälje tidning (numret d. 13 nov. 1934), i urklipp inklistrad i protokollsboken: »Någon gång i somras voro pastorn och kyrkvärdarna i Riala ute på en tur i socknen, inte i kyrkliga ärenden denna gång utan för att bese en gammal mangårdsbyggnad, som skulle rivas, och undersöka möjligheterna för husets bevarande som hembygdsgård. Över porten läste de årtalet 1834. I nuvarande skick är alltså huset i år precis 100 år. Men köket ser äldre ut, och traditionen vet berätta om ett arvsskifte, som bestod i att man sågade itu den gamla stugan, flyttade ena hälften och byggde till en ny hälft till varje del. Det var denna tillbyggnad och reparation, som med målning och allt stod färdig 1834. — Det har nu lyckats att få inköpa huset till hembygdsgård, och som delägare i huset stå åtskilliga intresserade Rialabor. Söndagen 4 nov. hölls konstituerande sammanträde med delägarna, varvid följande styrelse valdes: pastor Nordberg (ordf.), hr Ejnar Larsson, Ekeby (kassör), hemmansägare Georg Andersson, Snåret, samt kyrkvärdarna Joh. Andersson, Enby, och G. Leander, Ekeby. Sammanträdet hölls i hembygdsgården, som tills vidare kvarstår på ursprunglig plats i Snåret. Efter sammanträdet serverades kaffe, och innan man åtskildes, avslutade pastor Nordberg med aftonandakt — — —.» Jag har ett starkt minne av trevnaden vid detta första sammanträde 4 nov. Bräden på bockar hade ställts in i det stora rummet på nedre botten, och man hade lagt filtar på brädena för att vi skulle få sitta mjukt. Vi samlades vid fotogenlampornas ljus, och jag vill minnas, att det var denna gång som man under den fria samvaron berättade om gamla händelser, om avrättningar och annat, som inträffat i gamla tider. Särskilt var det den s. k. »Lasse på Malmen», som det berättades om. De gamla minnena äro ju inte alltid bara ljusa, och vi skulle inte rätt förstå det förgångna, om vi förgyllde upp det, så att allt blev ljust, men allt från en gången tid är lärorikt för oss, om vi rätt förstå det, och vördnaden för gångna släkten bör komma oss att känna med dessa människor både i framgång och i nöd. För mig personligen var det en glädje att min nu bortgångna mor fick deltaga i detta sammanträde som åhörare. Hon hade som ung före sitt giftermål haft anställning vid Nordiska Museet under Hazelius' tid och hade stort intresse för vår hembygdsförenings uppgift.

Ett lån på 1,300 kr. hade upptagits av initiativtagarna för att betala inköpet av gården med — det var ganska dristigt — och alla som sedan blevo medlemmar i hembygdsföreningen fingo

Bild 1. Hembygdsgården i Riala, invigd 1936.

skriva under borgensförbindelsen och bli delägare i gården. En del inventarier, ett gammalt bord m. m. läto hemmansäg. Georg Andersson och hans maka, gårdens tidigare ägare, följa med i köpet, och makarna ha sedan som gåva överlämnat åtskilliga föremål. De första föremålen, som från andra håll skänktes som begynnelse till samlingarna, kommo från herr Ivar Karlsson i Storbacken i Sättra — ett troligen i Riala förfärdigat urverk, skänkt 11 dec. 1934 — från hemmansägare Hj. Rosén, Ekeby — en rakkniv och en damhatt — av mig — en bandvävstol — samt från hemmansägare Arvid Jansson här i Snåret, som överlämnade gamla handlingar. Han var vid första sammanträdet 4 nov. redan obotligt sjuk, men hade ändå kraft att alldeles särskilt intressera sig för hembygdsgården och dess samlingar. Från fönstret i sitt sjukrum såg han in genom hembygdsgårdens fönster en skymt av de samlingar, som där blevo till. Under sjukdomstiden skänkte han ytterligare föremål, bl. a. en dryckeskanna av trä med årtalet 1714, om vilken han meddelade, att den funnits vid Snåret så länge han kunde minnas. Han nedskrev också under sjukdomstiden värdefulla anteckningar om Snåret i gammal tid — han tillhörde själv den gamla släkt, som i många generationer bebott och brukat Snåret. Efter hans död 1935 överlämnade hans änka till hembygdsgården en stor samling äldre möbler och andra föremål,

varav största delen måhända funnits här i Snåret före skiftet 1800, alltså medan Snåret ännu var en enda gård, och hembygdsföreningen har alltså därigenom blivit i den lyckliga omständigheten att i den byggnad vi förvärvat och bevarat också kunna bevara mycket av det gamla hemmets möbler och föremål. Trots ovissheten i fråga om det ekonomiska vågade hembygdsföreningen ändå göra inköp vid auktioner o. dyl. och hade också turen och glädjen att få inköpa föremål för billigt pris. Så var det, när jag själv bjöd för hembygdsföreningens räkning. Man ville tydligen visa hänsyn och hjälpa oss i vårt värv. Men jag var inte ensam om bevakandet av föreningens intressen vid auktionerna. Kyrkovaktmästare Lundqvist har varit en synnerligen påpasslig och intresserad medhjälpare vid auktionerna och även annars skaffat föremål till samlingarna. Men också många andra ropade in föremål vid auktioner. Det var särskilt en auktion i Grytinge där vi förvärvade 1 dussin träskedar, kräkla, bult och slevar och allt det som till ett rejält hushåll hörer, en auktion i Stensund, där vi fingo slagor, lokor o. dyl. samt en i Hammarbacken. Betydelsefullt för samlingarna var det också, att Riala fattigvårdsstyrelse till hembygdsföreningen skänkte Jan Petter Nilssons kvarlåtenskap. Jag tror inte jag brister i personlig hänsyn, om jag här erinrar om, att »Jan», som han kallades, hörde till de »mindre vetande». Det hjälper oss nämligen till att bättre se värdet av hans gärning, när vi tänka på de svårigheter han hade att övervinna den börda han bar. Han var oerhört rädd om och vårdade ömt vad han hade fått i sin ägo, och han lagade också så gott han kunde det, som andra kanske skulle ha kastat bort. Därför har nu hembygdsföreningen från honom kunnat få övertaga åtskilliga värdefulla föremål, både verktyg och möbler. Jag kan inte här gå in på mer om föremålen i samlingarna. Efter mycken suckan över otillräcklig tid m. m. har jag till sist lyckats få allt märkt och upptaget i ett diarium i 3 delar, där det finnes angivet, varifrån föremålen komma, och alla de många givarnas namn finnas upptagna, ingen nämnd och ingen glömd. Jag skall heller inte försöka utpeka de värdefullaste föremålen i samlingarna. Samlingarna må tala för sig själva. En var kan där stanna inför det, som särskilt intresserar honom. Ett föremål bör jag i alla fall nämna: 1500-talskistan. Jag bör nämna den inte minst därför, att dess förre ägare, arrendator Emanuel Nilsson i Eknäs, i medvetande om kistans värde gjorde ett stort offer, när han av hänsyn till hembygdsföreningens ekonomi lät oss köpa kistan till ett så oerhört billigt pris som han begärde. Jag bör kanske i sammanhang med föremålen också erinra om vår ordförandeklubba, som också hör till de allra tidigaste

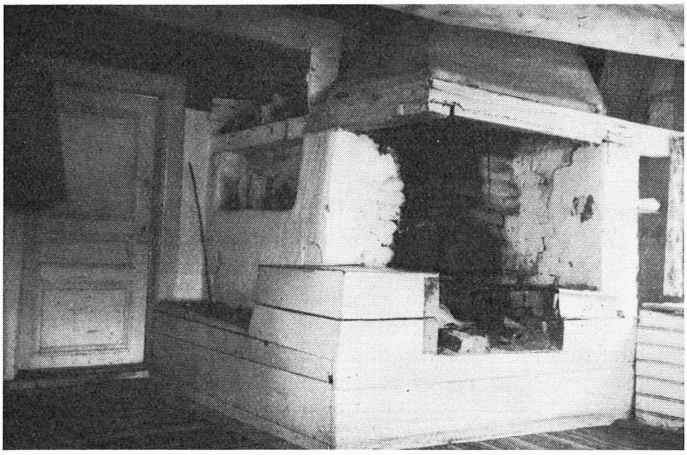

Bild 2. Köksspisen i hembygdsgården.

gåvorna till hembygdsföreningen. Kyrkovärden Leander skänkte virket, hämtat från en Rialabjörk och »mäster Fredrik», vår nu bortgångne medlem, hantverkaren Anders Fredrik Jansson från Enby tillverkade klubban. Klubban överlämnades 12 mars 1935. »Mäster Fredrik» var en man av gamla stammen inte bara däri, att han gärna i stället för tumstock använde naturmått, utan därför att han satte en heder i arbetet. — I detta sammanhang erinrar jag mig en annan gammal man, som gärna använde naturmått, nämligen fördelsmannen Johan Erik Lundgren. Han hann aldrig uppleva hembygdsföreningens bildande — han gick bort redan 1932 —, men han uppmätte med sina utsträckta armar som mått åtskilliga gamla hus och insände därefter ritningar och planer till Nordiska Museet. Han gjorde också ur minnet ritningar till hus, som för länge sedan rivits och försvunnit. Det skulle kunna vara oss till glädje, om vi med våra samlingar finge införliva t. ex. något fotografi av dylika ritningar.

För att få medel till inbetalningarna på lånet har föreningen beslutat årliga utdebiteringar av växlande storlek, såsom 5 kr. eller 3 kr. pr år. Något år ha vi också sluppit utdebitera någonting. För att skaffa medel ha även åtskilliga fester hållits. Den första tiden anordnades samkväm med föredrag och kaffeservering och jag tänker, att många med mig ha angenäma minnen från dessa sammankomster. Rektor Mattsson från Väddö folkhögskola hjälpte oss flera gånger med föredrag. Antikvarie E. Lundberg från Stock-

holm hörde också till föredragshållarna. Sammankomsterna brukade alltid på fädernas vis sluta med en aftonpsalm. Ofta var det »Kristne medan vi här vandra...» Längre fram började vi med en årligen återkommande hembygdsfest. Men innan dess hade åtskilligt skett i hembygdsföreningens historia, som vi kanske inte böra förbigå. Redan i februari 1935 utökades styrelsen med hemmansägare G. Vennberg, Kastmora, som fick i uppdrag att såsom bibliotekarie tillvarataga till föreningen skänkta böcker och tidskrifter. Det är dessa böcker, som föreningen nu deponerar för utlåning i det nybildade församlingsbiblioteket i Riala. Åren 1936—37 antogs stadgar. Söderbykarls hembygdsförenings stadgar togos till grund för stadgeförslaget, som sedan utformades med hänsyn till rådande förhållanden. Under 1936 ställde Riksantikvarieämbetet för ett par dagar sakkunnig hjälp, docent W. Holmqvist, till förfogande, som ordnade samlingarna. Invigning av gården kunde hållas 26 sept. 1936, en minnesvärd högtid. Där sjöng den nu som »Roslagens näktergal» kända Maja Vennberg, nyblivna fru Svensson, där berättade hennes far på gammalt Rialamål en av dessa uppskattade historier, som givit våra senare fester ett så förnämt särmärke. Stockholms läns bussbolag hjälpte oss med kommunikationerna och åtskilliga representativa, vördade och kära gäster hade infunnit sig. Sedan invigningen ha vi här vid Snåret hållit våra hembygdsfester någon gång på sommaren. Hembygdsföreningens damer ha gjort en insats genom anordnande av kaffeservering o. dyl. Kören har medverkat. Andaktsstund eller högmässa har alltid hållits i samband med festerna. Där har förekommit musik och föredrag, lekar m. m. Såväl gamla låtar som konstmusik ha odlats, särskilt ha äldre svenska kompositörer såsom Roman, Åhlström m. fl. blivit ihågkomna. Men även nordisk musik från våra grannländer har stått på programmen. Även litauiska folkliga religiösa sånger ha framförts. Programvalet kan sägas ha träffats med undvikande av det alltför vanliga för att låta det mindre kända få tillfälle att tala till oss. Föredragen ha givetvis behandlat växlande ämnen. Till en början diskuterades frågan, om vi inte borde slippa nöjesskatt. Men det kom till våra öron, att allmänheten ansåg att nöjesskatt borde utgå, emedan man på våra fester hade »väl så roligt» som på sådana tillställningar, där nöjesskatt betalades. Vi fann detta vara ett beröm, varöver vi kände tacksamhet och ha sedan med glädje betalat nöjesskatt. Beträffande verksamheten i övrigt kan framhållas visning av samlingarna för skolbarn — morgonandakt brukar sådana dagar hållas under gårdens ask — samt den konstutställning, som på senare år en gång anordnades i Riala kyrkskola.

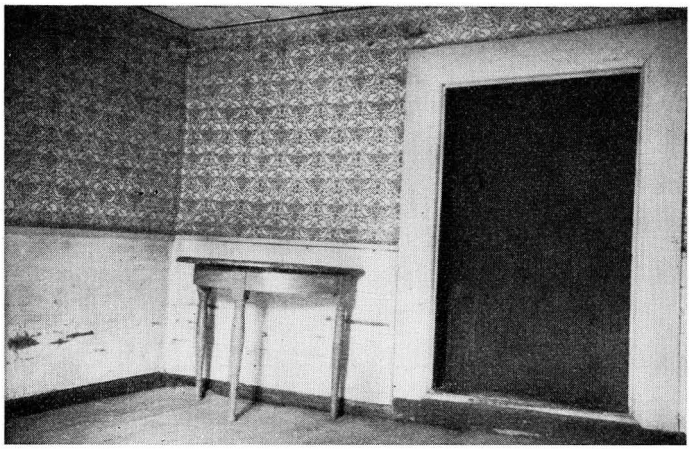

Bild 3. Rum i övre våningen i Riala hembygdsgård.

Vad ekonomien beträffar så återstår nu av de 1,300 kronorna omkr. 65 kr. att inbetala. Föreningen erhöll ett år i samarbete med Roslagskulla och Ljusterö hembygdsföreningar för sin del 100 kr. i landstingsbidrag och har från hushållningsgillet erhållit bidrag på sammanlagt omkr. 75 kr. I övrigt har föreningen själv skaffat behövliga medel. Nordiska Museet har välvilligt låtit oss få röka av trämask angripna föremål till billigt pris. En rökning i själva gården ha vi en gång blivit tvungna att företa.

Föremål skänkas fortfarande till samlingarna, men några större inköp eller nyförvärv ha inte gjorts på senare år. Vi ha knappast utrymme till att utvidga samlingarna alltför mycket. I stället har verksamheten inriktats på andra lika nödvändiga ting. Tomten, som huset står på, har inköpts (från allra första början var det fråga om, ifall huset måste flyttas). Taket på huset har läktats om och huset har rödfärgats. Vi ha nu i år fått möjlighet att inköpa det på tomten stående lilla huset, som vi haft sådan användning för vid hembygdsfesterna och som är av ett särskilt intresse, därför att det en gång varit brännhus, och vi ha beslutat inköpa det. Den 28 dec. 1942 ansåg sig föreningen kunna befria nyinträdande medlemmar från att underskriva borgen. Vi ha hoppats, att det skulle få betydelse för medlemsrekryteringen.

Jag vill till sist rikta ett tack till alla medlemmar, medverkande och intresserade för ett gott samarbete.

Riala hembygdsförening har under de tio år som gått måhända utfört en blygsam gärning, men den har velat skydda och bevara de föremål, som kunna levandegöra en gången tid för oss och påminna om våra fäder. Väl veta vi att hårda öden kunna gå fram över det, som tillhör den yttre jordiska verkligheten. Men vi tvivla icke på löftet i fjärde budet: »Hedra din fader och din moder, för att du må länge leva i det land, som Herren, din Gud, vill giva dig.»

Gils Olsson Nordberg.

»MITT ÄLDSTA FÖREMÅL I ODENSALA»

Ungefär halvvägs till Stockholm, om man reser med tåg från Uppsala, ligger Odensala. Redan namnet ger den intresserade en vision av ursvensk tradition. *Odinsharg* sade förra århundradets sockenbor, vilket i mina öron klingar vackrare och mera kärnfast än det nuvarande sockennamnet.

I en sådan trakt, där bonden plöjer i historisk mark med lämningar från förgången tid i form av stenåldersföremål, runstenar o. dyl. bildades 1945, den 17 maj, en hembygdsförening. Det är ju ett behov hos ett gammalt demokratiskt folk att få komma tillsammans för meningsutbyten i samhälleliga och andra frågor. I detta fall har intresset för hembygden funnits djupt rotat, men inte förrän nu fått ett utlopp. Ett flertal av den nystartade föreningens medlemmar äro sedan gammalt medlemmar i Upplands fornminnesförening, vilket vi hoppas skall vara till fördel för båda föreningarna.

På initiativkraften hos den nystartade föreningen kan inte klagas, ty redan efter en månads tillvaro, nämligen till midsommar, framträdde föreningen för första gången offentligt.

Vad ligger närmare om hjärtat än anordnandet av det traditionsbundna midsommarfirandet? Jordmånen för ett sådant arrangemang var synnerligen lämplig, enär någon midsommarritual för Odensala ej fanns. Föreningens festkommitté hade arbetat för högtryck inom den korta tid som stod till buds.

I och vid Odensala bygdegård hölls festligheterna. På eftermiddagen samlades ungdomen med blommor och löv och klädde stången under sång, skratt och glam. När den ståtliga stången smyckats och rests hälsade föreningens ordförande välkommen. Därefter tråddes dansen, med avbrott för skämtlekar och förfriskningar. Omkring 130 barn bjödos på saft och godsaker, under

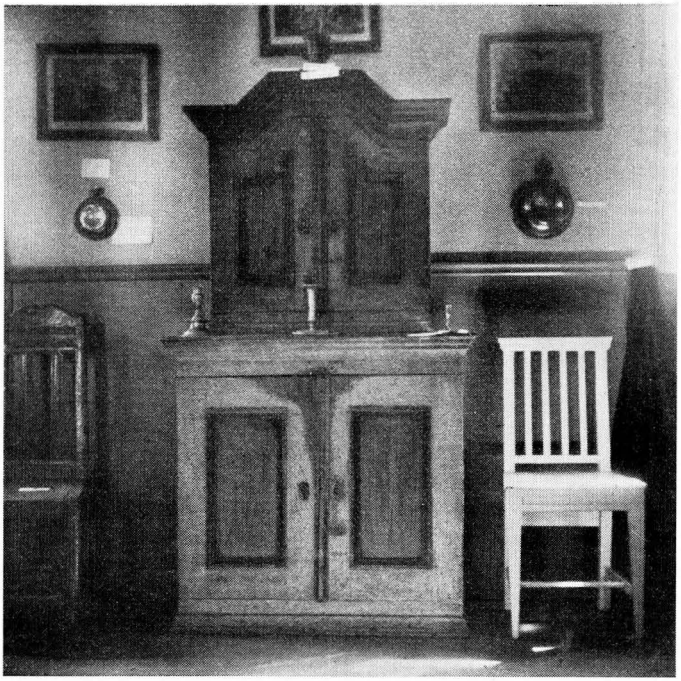

Bild 1. Från utställningen i Odensala bygdegård.

det att föreningens damer, i Odensaladräkten, skötte kaffeserveringen för de äldre sockenborna.

Andlig och lekamlig näring i samband med strålande solsken skapade en succéstämning, som föreningen tacksamt noterade i protokollet.

Hembygdsföreningens utställningskommitté kunde samtidigt uppvisa en utställning med mottot »Mitt äldsta föremål», anordnad i hembygdsgården. Föreningens nio byombud hade i samråd med kommittén kunnat sammanföra omkring 250 föremål, bl. a. stenåldersyxor, jordbruksredskap, möbler, husgeråd, smycken, gamla handlingar och böcker, kartor, silver- och tennföremål, mynt, kläder, tavlor och musikinstrument. Föremålen voro sammanförda i grupper och i möjligaste mån ordnade kronologiskt. En berättande text var åsatt varje föremål; åskådaren fick därigenom god upplysning om de olika föremålen.

Utställningen rönte livlig uppskattning och sammanlagda be-

Bild 2. Kring midsommarstången samlades gamla och unga till dans och lekar.

sökarantalet under de båda dagarna var ungefär 500, vilket för en socken med något över 900 invånare får anses som gott resultat.

Med denna utställning hoppas jag att föreningen väckt intresset hos ortsbefolkningen för traditionen och fått den att inse värdet i de gamla föremålen. Min personliga åsikt om en hembygdsförenings uppgift är, att den bl. a. bör lära ägarna av gammalt husgeråd och gamla inventarier att nyttja dessa, visserligen med pietet. Det finnes t. ex. en stol, i vilken farfar suttit, men masken har gått i ett av stolsbenen med påföljd att detta brutits av. Ställ inte ut stolen i lidret, utan sätt dit ett nytt ben, ty eljest kommer gärna en fabriksgjord stol i den äldres ställe. Eller stolen råkar vara omålad och nött av alla som nyttjat den: ställ in den i finrummet som den är, utan att först låta vitmåla den. Stolen äger

ålderns patina, vilken som färg betraktad övergår målarens vita färg. Meningen är alltså att icke först och främst skapa ett hembygdsmuseum i socknen, utan att ge de gamla föremålen nytt liv, genom att bruka dem i deras rätta miljö.

I Norrsunda hölls senare en liknande utställning av lånade kulturhistoriska föremål. Hur skulle det vara, om de uppländska hembygdsföreningar, som ha omfattande samlingar eller gjort sockeninventeringar av kulturhistoriska föremål, slogo sig tillsammans om en utställning av sina bästa föremål i Uppsala? Det skulle kunna bli en intressant översikt över museiföremålen i Uppland och kunna ge forskningen värdefulla uppslag. Möjligen kunde man, sedan liknande utställningar gjorts i andra landskap, tänka sig ett sammanförande i Stockholm av det värdefullaste materialet från alla landskaps hembygdssamlingar.

Ytterligare ett förslag ber jag i detta sammanhang få framställa. Det vore intressant för de små sockenföreningarna att få studera inte bara sitt landskaps årspublikation utan även publikationer från andra landskap. Skulle man inte kunna tänka sig att saken realiserades genom bytesverksamhet landskapsföreningarna emellan?

W.

KULTURHISTORISK UTSTÄLLNING I NORRSUNDA

Intresset för gångna släktleds gärning är i våra dagar starkt. Den tid är dess bättre förliden, då det som var »gammalt och fornt» kastades på skräphögen eller stoppades i spisen. En rent av rörande pietet har sedan länge gjort sig gällande i stora delar av vårt land och i högsta grad i Uppland, där landsbygdens befolkning i betydande utsträckning har kvar en känsla av tradition som förpliktigar. Densamma har bland annat tagit sig uttryck på så sätt, att numera ej brukade verktyg, slöjdalster av olika slag, handredskap och husgeråd samlas till museer eller bygdegårdar för att senare tiders barn skola få en rätt uppfattning om under huru primitiva förhållanden fäderna utförde sitt arbete. Föremålen bidraga till att skapa aktning för dem, som åt oss utfört grovarbetet på åker och äng, i hem, ladugård och loge. Vi må komma ihåg att de flesta av oss ha sina djupaste rottrådar i de släktled, som brukat jorden.

Litet var är nog böjd att tro, att socknarna i södra Uppland på grund av närheten till Stockholm numera vore i avsaknad av äldre

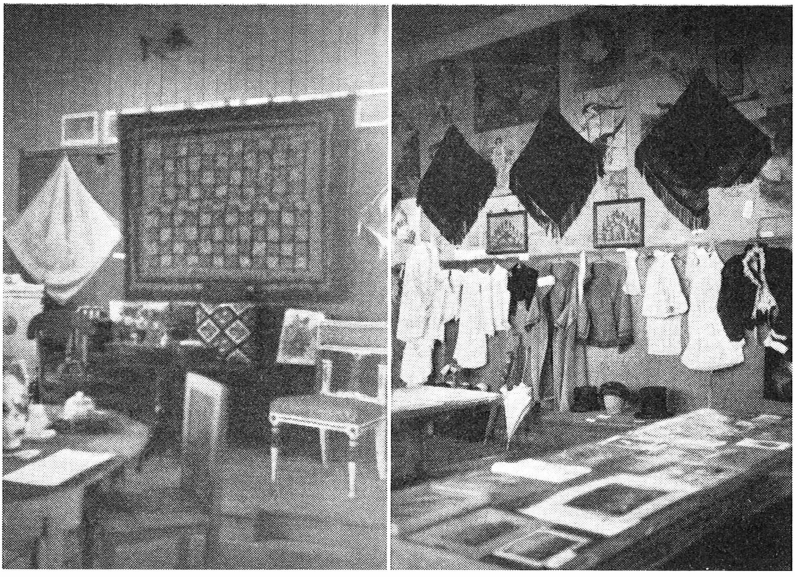

Bild 1. Från textilavdelningen på utställningen i Norrsunda.

föremål värda att tillvarataga. Och nog är det mesta och bästa borta, men ett besök på en lösöreauktion efter äldre personer kan ge lön för mödan. Äldre möbler, tenn- och silversaker får man sällan syn på. Antikvitetshandlarna i Stockholm ha knappast lämnat något sådant kvar i denna bygd. Och vi ska förstå de gamla. De ha bjudits höga priser och ha mången gång haft större nytta av mynten än av en gammal skröplig möbel. Med verktyg och handredskap förhåller det sig annorlunda. Sådant har väl ofta kastats ut eller bränts upp, men som väl är har en och annan låtit en numera oanvändbar borrsväng eller sädesskära få hänga kvar i en bod.

Nedskrivaren av dessa rader tog sig för ett femtontal år sedan före att vid besök på auktioner genom inköp »rädda» äldre föremål från förgängelse. Folkskolans elever i de högre klasserna intresserades för ett genomsökande av vindar och gamla bodar och därvid taga vara på sådant, som de trodde vara »gamla saker». Det är inte få ting, som på detta sätt hopbringats; tillsammans få de räknas i många hundratal, och alla stamma de på något undantag när från Norrsunda socken.

Efter hand som samlingarna växte uppstod frågan, hur de skulle

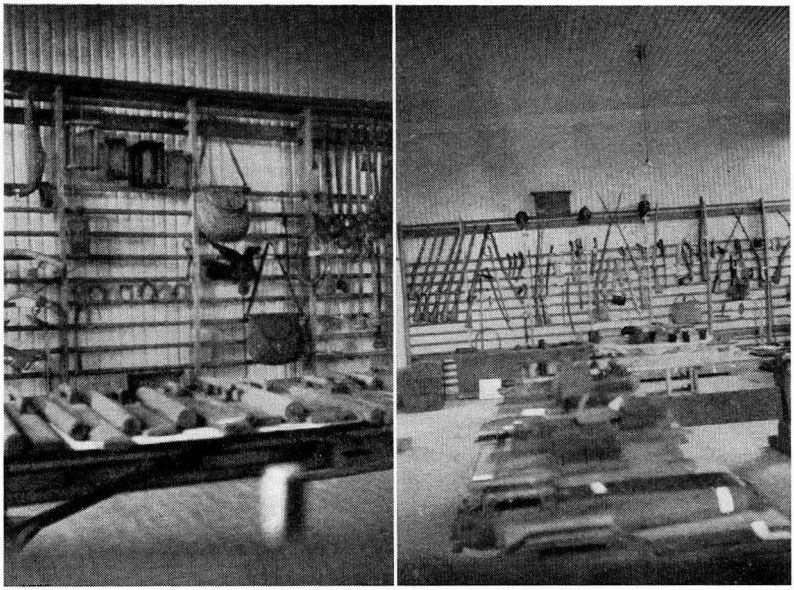

Bild 2. Från redskapsavdelningen på Norrsundautställningen.

kunna levandegöras och ytterligare utökas. En äldre byggnad hade efter personlig påverkan skänkts för detta ändamål och en bod av gammal typ likaså. Det var dock inte initiativtagarens mening att söka åstadkomma ett hembygdsmuseum, som gärna får något dött över sig, utan att i äldre byggnader göra föremålen levande genom att placera dem i rätt sammanhang. Med tidstrogna möbler av äldre datum skulle en verklighetstrogen och trivsam miljö åstadkommas.

I februari månad 1944 utsändes ett upprop till styrelsefunktionärer i samtliga föreningar inom kommunen, och vid på hösten samma år utlyst allmänt sammanträde bildades Norrsunda fornminnes- och hembygdsförening. Anslutningen blev redan från början god, omkring 340 aktiva medlemmar.

För att ytterligare stimulera intresset för föreningens strävanden beslöt dess styrelse att, i likhet med vad som skett i Odensala, anordna en utställning i Rosersbergs folkskolas bottenvåning och i samband därmed företaga en inventering av äldre föremål inom socknen. Ett antal ombud utsågos att var och en inom sitt område besöka samtliga hem och därvid å föreningens vägnar hemställa

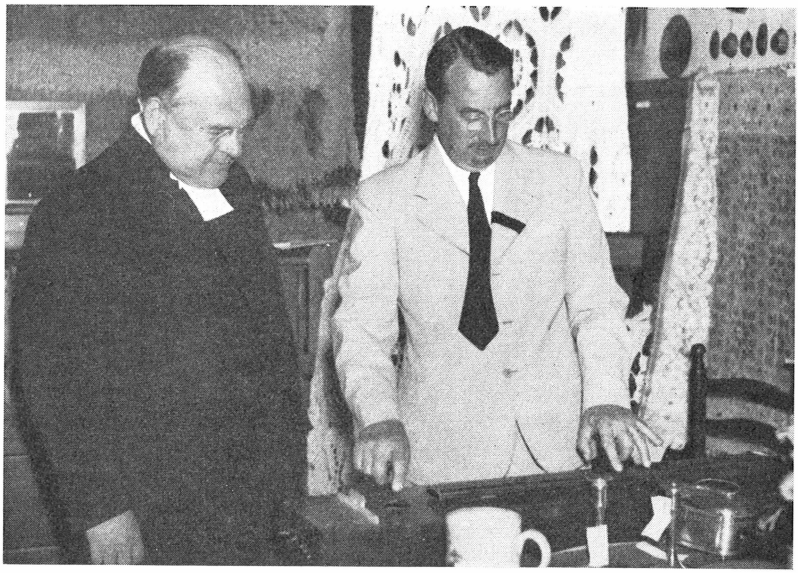

Bild 3. Prosten Barkander och musikdirektör Ahlgren prova ett psalmodikon.

om lån av gamla saker. På två undantag när möttes ombuden av förståelse och i många fall med entusiasm. På en 300 m² stor golvyta och på lokalens väggar utställdes i augusti månad under tre dagar några tusental föremål. Utställningen var relativt talrikt besökt och uppmärksammades av pressen. Då den avsåg att verka i propagerande syfte upptogs ingen entréavgift. För att tillföra föreningens kassa behövlig förstärkning hade tillfälle beretts dem som så önskade att mot en mindre avgift söka angiva tillverkningsåret på en ärtrensare och en borrsväng. Pristagarna skulle belönas med ständigt medlemskap i föreningen.

Vilka slags föremål som tilldrogo sig största uppmärksamheten är vanskligt att uttala sig om, men funktionärerna lade märke till, att fotografier av bortgångna sockenbor och gamla handlingar intresserade mången. — En episod förtjänar återges. Från ett hem hade till låns lämnats ut den enda äldre sak man hade, en illa medfaren gödselgrep av äldre typ. Av misstag kom den att efter utställningen placeras bland föreningens föremål. Snart nog begärde ägaren att få grepen åter. Så nog har föreningen lyckats skapa förståelse för gamla föremåls värde!

Föreningen har nu framför sig ett stort arbete. Förslagsställaren

har framlagt en plan, enligt vilken med de äldre byggnaderna skulle förenas en byggnad av sådana mått, att den skulle kunna tillgodose alla de krav på lokaliteter, som en landskommun kan uppställa. I direkt anslutning till de äldre byggnaderna skulle således uppföras en hembygdsgård, om vi så få kalla den, som i sig skulle rymma en större samlingssal, kök, mindre sammanträdesrum för föreningar och helst — med tanke på fritidssysselsättningar — utrymmen för olika slöjdarter. På så sätt skulle byggnaden även bli ett utmärkt komplement till folkskolan, invid vilken förträfflig byggnadsplats finnes till förfogande. Anläggningen skulle stå öppen för att under ansvar användas av alla föreningar och jämväl av enskilda vid årshögtidsdagar, bröllop m. m., kort sagt en plats, där alla borde kunna trivas. Hembygdsgården skulle bli samlande och enande för bygden.

Skola planerna på en anläggning av här skisserad art kunna förverkligas vill det till, att alla goda krafter förenas. Utan betydande ekonomiska uppoffringar av både det allmänna och den enskilde kan det icke ske. Vidare bör ses till, att byggandet sker med tanke på framtiden och icke blott för täckandet av vad som för stunden erfordras.

Rosersberg i september 1945.

Uno Ahlgren.

SOCKENINVENTERING I RASBO

I Rasbo har föreläsningsföreningen — som inom kort skall ombildas till en hembygds- och föreläsningsförening — låtit verkställa en inventering av socknens gamla byggnader och kulturhistoriska föremål. En betydande del av vad som genom inventeringen kommit i dagen visades för Rasboborna vid en utställning i Gåvsta skola 29—30 sept. 1945. Inventeringen hade givit ett mycket gott resultat och socknens äldre historia, dess samfundsliv, bostadsskick och arbetsliv fick en god belysning i de fyra salar, i vilka utställningen inrymdes. I en sal fick man en bild av den gamla byorganisationen genom bykartor, bystav och byklubbor; i samma sal belystes gamla seder genom friargåvor och brudkistor. En sal var ägnad jordbruk, jakt och fiske samt födans beredning, en annan hantverk och hemslöjd; i den fjärde salen slutligen utställdes interiörer, möbelgrupper och ett dukat bord.

Med utställningen vanns två syften: det första att påvisa för sockenborna vad de gamla föremålen kunna ha för betydelse för hembygdskunskapen, det andra att skapa en studiesamling i sock-

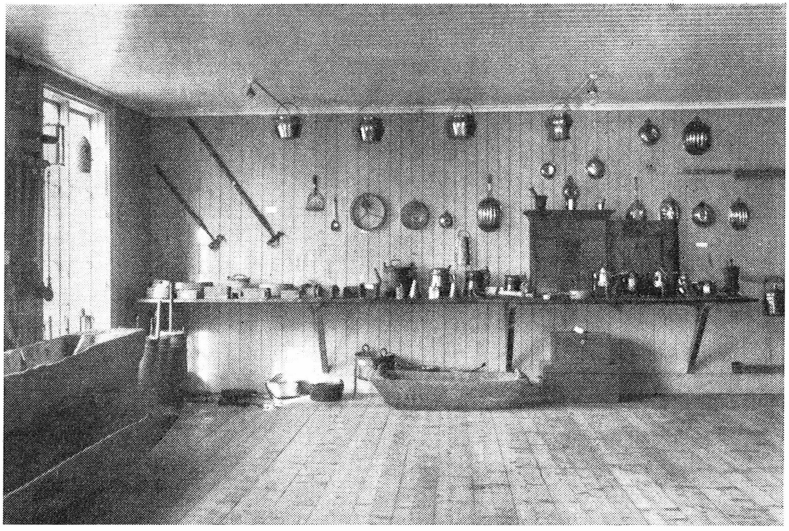

Bild 1. Från Rasboutställningen, avdelningen för husligt arbete.

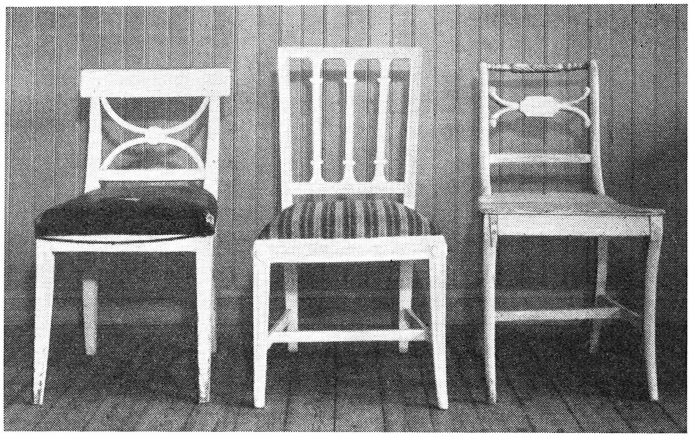

Bild 2. Tre gustavianska stolar, Rasboutställningen.

Bild 3. Bord dukat med tenn från Rasbo socken.

nen. En hel del av de utställda föremålen överlämnades nämligen av ägarna till föreläsningsföreningen. Den sålunda hopbragta samlingen förvaras tills vidare i ett förhyrt utrymme i Gåvsta, men föreningen hoppas att inom ej alltför avlägsen framtid kunna utställa samlingen på ett sådant sätt att den kommer till nytta för hembygdsundervisningen.

Inventeringen och utställningen bekostades av kommunen, som lämnat föreläsningsföreningen ett anslag för ändamålet.

Personer utom socknen, som äga och till samlingen vilja överlämna gamla Rasbo-föremål i original eller fotografisk avbildning, ombedjas meddela detta till intendent Ålenius, Uppsala, eller folkskollärare Henrik Wallin, Frötuna skola. Särskilt angelägen är man att få kunskap om ur (golvur eller väggur) tillverkade av Joh. Fröberg, Frötuna, en urmakare som var verksam omkring år 1800.

STRÖVTÅG I RASBOKILSBYGDEN

Rasbokils socken ligger litet bortom allfarvägen. Stora landsvägen norröver passerar ju endast Rasbo och låter det strax bortom Västerbergavägskälet vidtagande Rasbokil ligga »i fred». Men denna

Bild 1. Utflyktsdeltagarna bilda ring kring den största forngraven på Fornbyfältet.

Rasbokilsbygdens fredade belägenhet har fört med sig att bygden i mycket fått bevara sin ålderdomliga prägel. En kulturintresserad har därför mycket att finna i Rasbokil.

När Rasbokils hembygds- och fornminnesförening för några år sedan bildades satte man som mål ett rikt kulturminnesvårdande program. Man ville göra uppteckningar i bygderna av gamla traditioner och sedvänjor, man ville ge årets rytm sådana former, som blivit traditionella i Uppland, och man ville samla in till ett blivande bygdemuseum sådant material, som var ägnat att berika kunskapen om livsföringen i gammal tid. Men man ville också ge bygdens folk kunskaper om bygden sådan den växt fram genom århundradena alltifrån den grå forntiden. Man höll före att dylika kunskaper hos ung såväl som hos gammal väcker hembygdskärleken till liv och att de därför måste ses som högst samhällsnyttiga.

För att visa sina medlemmar vilken rik skatt av kulturminnen Rasbokil har hade hembygdsföreningens styrelse inbjudit medlemmarna till en Rasbokilsdag söndagen 15 juli 1945 med en rundfärd i socknen som program. Som färdledare hade inbjudits landsantikvarie Nils Sundquist, som sedan gammalt är väl förtrogen med socknens topografi och kulturminnesmärken. Det torde icke

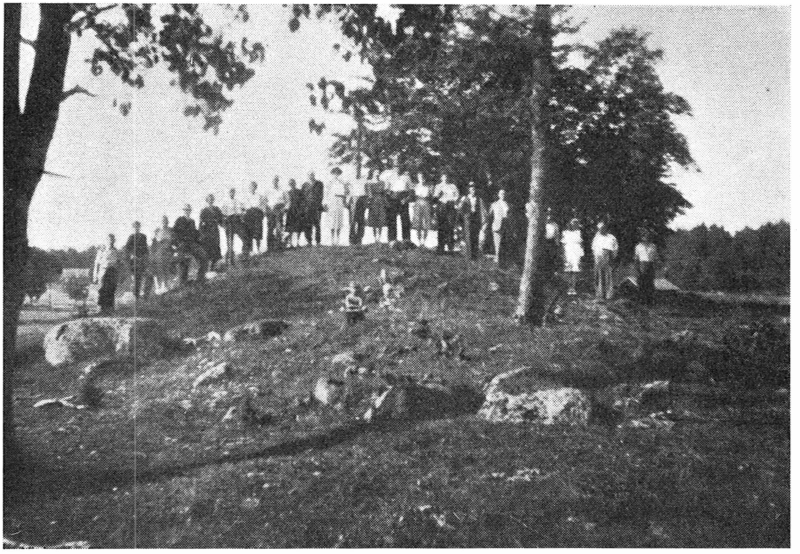

Bild 2. Den stora Ingvastahögens profil markeras.

vara överdrift att säga att dagen blev rikt givande. De i rundfärden deltagande hade knappast kunnat tänka sig att hemsocknen hade att bjuda så många intressanta ting.

Man samlades först till förmiddagens gudstjänst i den vackra medeltidskyrkan, där föreningens ordförande komminister Nils Ahlin predikade. Efter gudstjänsten vidtog visning av kyrkans sevärdheter. Landsantikvarien-färdledaren redogjorde för kyrkans arkitekturhistoria och för de utomordentligt vackra valvmålningarnas konsthistoria. De senmedeltida målningarna äro några av de vackraste i Uppland och deras restaurering 1909—10 skedde på ett föredömligt sätt under medverkan av dåvarande komministern Kihlmark och under ledning av vår nuvarande riksantikvarie Sigurd Curman. De förnämliga kyrkoinventarierna demonstrerades och särskilt framhölls den ståtliga predikstolen, en gåva på 1600-talet av herren till Årby. I sakristian var kyrksilvret framställt och för detsamma redogjorde sakkunnigt komminister Ahlin. Det var en vacker syn att se ung och gammal samlade till intresserat beskådande av de föremål, som under så många generationer varit i bruk i kyrkan.

Färden ställdes så till Edeby sätesgård, där färdledaren demon-

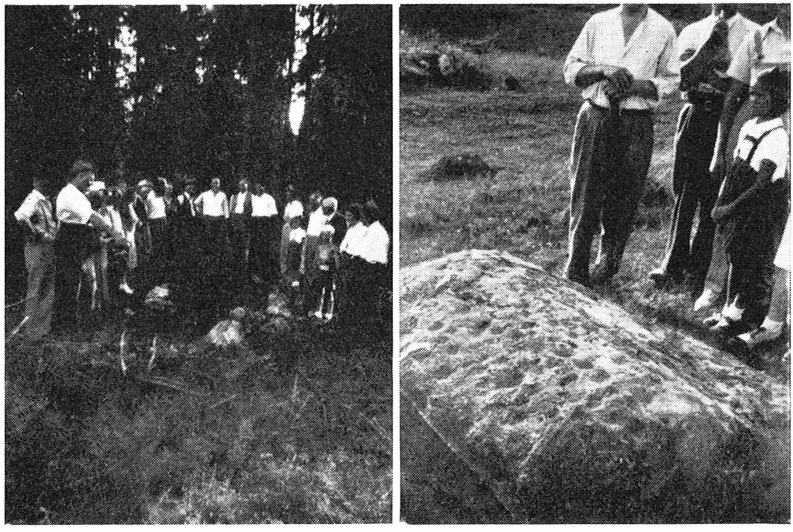

Bild 3 a—b. T. v. beses den av kyrkvärden Fors upptäckta skeppssättningen i Klivinge skog. T. h. studeras skålgropsstenen i Klivinge hage.

strerade det stora gravfältet. Här mötte regeringsrådet och fru Lundevall, som tillbringa sina somrar på denna sin släktgård, och regeringsrådet höll nu ett orienterande föredrag om Edebys rika och intressanta historia.

Nästa färdmål var det mäktiga Årby slott, ett av vårt lands märkligaste byggnadsminnesmärken från 1600-talet. Det vilar något av saga och romantik över detta slott. Man är ej alldeles säker på när det byggdes, men årtalet på den ståtliga portalen, 1653, torde ange den ungefärliga tiden. Slottet har ej varit bebott av slottsherren sedan 1700-talet utan användes numera delvis som bostäder för gårdens folk. De stora salarna på nedre och övre botten liksom den s. k. »dagligstugan» på nedre botten vittna om gångna tiders bostadsprakt. I den äldsta ägarlängden finner man namn såsom Schildt, Cruus, von Post m. fl. När sedermera Vattholma bruk kom i besittning av Årby kom slottet att stå tomt. Skulle detta landsslott restaureras på ett pietetsfullt sätt, komme det att bliva en sevärdhet av rang. Detta var man överens om när man efter rundvandringen rekreerade sig vid ett väl försett kaffebord i parken under fru Stina Johanssons charmanta värdskap.

Årby har också ett stort gravfält från forntiden. Det är beläget

Bild 4. Föreningen beser under landsantikvariens ledning Årby slott.

norr om ladugården och så nära denna att när densamma byggdes vid 1900-talets början ett flertal gravar spolierades. Sedan deltagarna samlats vid gravfältet redogjorde färdledaren för det märkligaste fynd som gjorts här, nämligen den s. k. Årby-båten, som påträffades 1933. Graven var redd i en väl bevarad klinkbyggd båt av knappt 4 m. längd och på övligt sätt hade den döde fått ett stort antal föremål med sig. Där återfanns också en häst och en hund. Sedan graven utgrävts 1935 och båt och föremål konserverats finnas de nu utställda i Statens Historiska Museum i Stockholm, där fynden tilldra sig ett betydande intresse. Hästens och hundens skelett äro åter »uppbyggda» och båtens form och trämaterial så väl bibehållet att densamma utgör den bäst bevarade fornbåten i Sverige.

Man begav sig så till Fornby, där det stora gravfältet norr om gården demonstrerades. För en lekman är många gravar svåra att upptäcka, men genom att färdledaren nu lät deltagarna ta i ring runt de största stenkretsarna, kunde man få en uppfattning om gravarnas storlek. Färdledaren skildrade så miljön kring gravfältet vid tiden för dess tillkomst, vikingatiden eller 900—1000-talen e. Kr. Den gamla byn, till vilken gravfältet hörde, låg på

samma plats som nuvarande Fornby och nedanför utbredde sig den sjö, vars sista rest nu är den genom Kilsdalen flytande ån.

Färden gick vidare norrut mot Ingvasta. Här gjordes uppehåll vid byns gamla, alldeles intill landsvägen belägna gravfält, som har att uppvisa de största jordrösena i socknen. Man ställde upp sig på en av högarna så att densammas profil vid fotografering kunde framträda på fotot.

Dagens slutmål var Klivinge, som har särskilt mycket bevarat från gammal tid. Man såg den karolinska manbyggnaden, som i sin ålderdomliga form ännu minner om indelningsverkets boställsförhållanden, och när man nu strax kom fram till kyrkvärden Fors' gård hade man i kyrkvärden själv fått den bästa ciceron för traktens fornlämningar. Kyrkvärden såg litet hemlighetsfull ut och förde sina hembygdsvänner till en plats, som han bad landsantikvarien undersöka litet närmare. Det var litet bråtigt på platsen efter en skogsfällning, men sedan alla armar kommit igång med uppröjning av kvistar m. m. låg där blottad en den vackraste skeppssättning! Kyrkvärden hade i Klivinge skog gjort den värdefulla upptäckten av den andra forntida »Rasbokilsbåten» om man räknar den ovan omnämnda Årby-båten som den första.

Man besökte slutligen det säregna gravfältet i Klivinge hage, som är så gåtfullt därför att det går en lång stensträng genom hela fältet. På ett ställe passerar »stenvägen» ett block med skålgropar, i vilka offer förekommit. Man försökte sig på tolkningar av vad detta allt kunde betyda, men det skulle här föra för långt att referera allt vad som framkom.

Ett är visst och säkert: när man slutligen hos kyrkvärdens i Klivinge intog sin medhavda lunchmiddag var man överens om att en verklig upptäckarstämning vilat över Rasbokilsdagen. Att vår lilla okända socken döljer så mycket av intresse! Och när man sedermera cyklade hem kunde man betrakta hembygden med ny och vidgad blick. Här är våra fäders bygd, här finnas också minnena och här är oss gott att vara!

R. S.

ALTUNA HEMBYGDSFÖRENING

Ingen människas liv torde gå spårlöst förbi, men somliga är det dock förunnat, att under de flyende åren skapa något av bestående värde. Till dessa hörde vår förenings vördade hedersordförande f. d. läroverksadjunkten d:r K. A. Karlinder, vilken avled 11 jan. 1945. Det var ett långt och verksamt liv, som då avslutades. Från tidig ungdom till sen ålderdom — d:r Karlinder

var vid sin död 81 år — ägnade han, vid sidan om sin lärartjänst, alla krafter åt den bygd, som sett honom födas. Han gjorde det genom vetenskapliga forskningar i Altunas äldsta historia, han gjorde det också genom att samla och bevara, vad som i våra dagar finns kvar från gångna generationers hem och arbetsliv och sist men inte minst genom bildandet av en hembygdsförening, som skulle kunna vårda arvet från fäderna.

Han var också in till de sista åren den däri drivande kraften; utan hans energi och outtröttliga arbete hade Altuna hembygdsförening säkerligen ej ägt den värdefulla hembygdsgård, som nu är föreningens egendom och en prydnad för hela vår socken. Hembygdsgården har också genom d:r Karlinder tillförts en stor samling äldre husgeråd, verktyg för hemslöjd, kistor och möbler och på hans önskan har efter hans död av hans broder redaktör Ernst Karlinder skänkts en vacker möbel från Altuna-hemmet, som nu pryder salen i vår hembygdsgård.

Vid jordfästningen 20 jan. i Stockholm framförde en deputation från hembygdsföreningen genom dess ordf. folkskollärare Erik Liljestrand en hälsning från hembygden samt föreningens djupa tacksamhet. Då urnan med stoftet 18 aug. gravsattes i familjegraven på Altuna kyrkogård hade en stor skara sockenbor samlats och tal och blommor visade den vördnad och tillgivenhet d:r Karlinder tillvunnit sig. Säkerligen skall hans minne här i denna bygd och i hans och vår hembygdsgård länge leva. Såsom ett synligt bevis på uppskattningen av d:r Karlinders arbete har många sockenbor till hans begravning genom penninggåvor bildat grunden till en fond, som under namn av Therés och Alexis Karlinders minnesfond skall hugfästa minnet av hembygdsföreningens båda initiativtagare och grundare samt förvaltas av hembygdsföreningen och användas till ändamål, som senare i samråd med de avlidnas broder kommer att bestämmas. Föreningen har också förbundit sig att sörja för vården av syskonen Karlinders grav.

Vår hembygdsgård står nu i det närmaste färdig i allt utom möbleringen, som ännu är ofullständig. Genom att elektriskt ljus indragits, har gårdens användbarhet avsevärt ökat och när värmeanordningarna förbättrats kan hembygdsgården bli en samlingsplats året om. I våras uppfördes en gärdesgård av gammal typ runt den gamla »klockarträdgården», som omger hembygdsgården och därmed har allt fått ett mera ombonat utseende. De samlingar av gamla föremål, som inrymmas i gårdens övre våning, ha ordnats genom intendent N. Ålenius. Förutom ett egentligt museirum har iordningställts ett studierum, en gammaldags »pigkammare», en »drängkammare» och en »vävkammare».

Föreningens verksamhet går i hävdvunnen form. Sykretsen är den livaktigaste delen av föreningen, och många intresserade och duktiga damer offra där mycken tid och arbete. Genom sina symöten och försäljningar har sykretsen under de sex år den existerat samlat in över 4,000 kr. — Dessutom verkar en ungdomsavdelning, som trots sin fåtalighet även kan uppvisa ett gott arbetsresultat; genom dess verksamhet har under samma tid influtit över 3,000 kr. Detta har skett genom offentliga hembygdsaftnar — »Ungdomens afton» — paketauktioner och lotterier. Det mesta kommer hembygdsgården till godo, men en del har av dessa båda kassor skänkts till välgörande ändamål, främst till Rädda Barnens verksamhet.

Linnea Bergström.

EDSBRO HEMBYGDS- OCH FÖRELÄSNINGSFÖRENING

Verksamheten under det gångna året har fortgått i hävdvunna former. Sommarfesten, som hölls söndagen 8 juli vid föreningens festplats, samlade stort intresse hos bygdens folk. Som högtidstalare hade föreningen inbjudit landsantikvarie Nils Sundquist,

Edsbro: Björksättra ödegård, som föreningen önskar få till hembygdsgård.

Edsbro: Deltagarna i sockenstämman på hembygdsfesten 1945.

som höll föredrag över ämnet »Uppland — sagornas, minnenas, löftenas trakt».

På eftermiddagen hölls sockenstämma med utgångspunkt från gamla sockenstämmoprotokoll. De i stämman deltagande hade tydligen levt sig in i den tid och de ärenden de hade att behandla och skördade ljudligt bifall. Det kunde förmärkas att detta sätt att sprida kunskap för sena generationer om gångna tiders Edsbroliv var en både pedagogisk och roande metod.

Föreningen har starkt intresse av att rädda den sannolikt från 1600-talet stammande Björksättra ödegård. Den äges av Holmens Bruks A.-B. och föreningen hyser förhoppning om att kunna få den som gåva av ägaren så att den kan inredas som hembygdsgård.

För övrigt är att anteckna att vissa undersökningar gjorts intill kyrkan och att där en del fynd gjorts. Men det är kanske lämpligare att meddela något härom sedan det funna underkastats en mera ingående undersökning.

HUDDUNGE HEMBYGDSFÖRENING

En hembygdsförening med ett 50-tal medlemmar i en socken med 1,000 invånare, har vanligtvis inte så stora resurser till sitt

förfogande. Det går inte att bygga upp en hembygdsgård i brådrasket, man får arbeta på längre sikt. Men med åren hoppas vi få vår hembygdsgård invid gamla kyrkoruinen färdig.

Den från Håcksbytorp ditflyttade parstugan är nu färdig, så när som på en del målningsarbeten, och användes vid möten och fester. Köket är inrett och möblerat med gällsäng och dalur och i övrigt gammaldags möbler och husgeråd. Farstukammaren likaså. Nystun eller salen är inredd med långbord och väggfasta bänkar, den har mera karaktären av samlingssal. Vid möbleringen har man inte strävat efter att samla hopar av museiföremål, utan blott vad som behövdes för en i möjligaste mån stiltrogen möblering. Inte ens vaggan i köket saknas.

En gammal stuga från prästtorpet Ombyte håller nu på att uppföras. Disponent Hj. Söderlund, Sillbo, som skänkt stugan, förskotterar också medel för stugans uppförande. Den ursprungliga exteriören på stugan kommer därvid att, så långt möjligt är, bevaras. Inredningen blir mera modern, med både vatten och avlopp. Den beräknas bli färdig under året och kommer att hyras ut till lämplig familj.

En uthuslänga av gammal typ har inköpts från Hagalund. Meningen var att också den skulle uppföras under året, men detta måste anstå i brist på arbetskraft. Bodbyggnaden från Ravastbo flyttades dit för något år sedan. Om möjligt kommer sedan gården att kompletteras med stall- och portliderbyggnad samt bastu och smedja, vilka också hör till en forntida bondgård.

Ortsborna visar intresse och förståelse då det gäller att få ihop möbler och andra föremål. Och allt efter som arbetena fortgå, förmärkes ett stigande intresse. Föreningen har också under året fått ett kommunalt anslag på 1,000 kr. Elektriskt ljus infördes förra året i Håcksbytorpstugan. Detta, utom armaturen, var en gåva av elektriska distributionsföreningen.

Den sedvanliga hembygdsfesten hölls söndagen 1 juli, då länets höving Conrad Jonsson höll högtidstalet. Den 16 aug. hölls ett samkväm i Hembygdsgården, till vilket styrelserna för hembygdsföreningarna i Ö. Våla, Nora, Harbo, V. Lövsta och Enåkers socknar inbjudits. Herr Carl Johansson talade om utgrävningsarbetet av kyrkoruinen och Axel Johansson berättade på gammalt Huddungemål om »Bröllоppe' i Ma'ss Ma'ss». Klas Löf och Olle Lundström utförde musik på fiol. Gästerna bjödos på äkta kaffe och hembakat bröd och stämningen var gemytlig. Kyrkoherde Östlund avslöt med aftonbön.

Den 4 april 1945 avled föregångsmannen för hembygdsvården i Huddunge, f. hemmansägaren Gustaf Löfgren, Sillbo, 84 år gam-

mal. Han började samla på gamla föremål redan på den tiden då detta ansågs för »bara tok». Med åren fick han en ganska betydande samling, vilken sedermera i stor utsträckning kommit hembygdsgården till godo. Inom hembygdsföreningen har han nedlagt ett betydande arbete, särskilt vid utgrävningen av kyrkoruinen men även på annat sätt.

A. J.

HÅLLNÄS HEMBYGDSFÖRENING

Hållnäs hembygdsförening har nu förverkligat sina i UPPLAND 1943 omnämnda planer att förvärva en tomt för sina gamla byggnader m. m. Av pastoratet har föreningen detta år för en köpesumma av 3,400 kronor inköpt en tomt om ungefär två hektar, belägen ett par hundra meter öster om kyrkan invid vägen till Hjälmunge. Tomten ligger i vinkeln mellan denna väg och den nu stakade nya vägen från kyrkan österut och erbjuder genom sitt läge och sin storlek rika möjligheter att förverkliga föreningens planer.

Intill den nya vägen med sin busslinje förlägges enligt de upp-

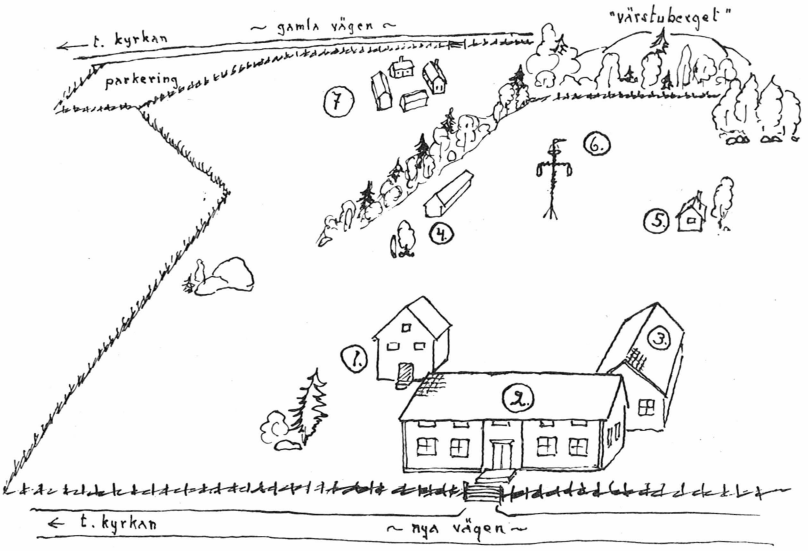

Hållnäs hembygdsförening: Skiss till hembygdsområdets ordnande.

gjorda planerna tre museibyggnader. Närmast vägen skall huvudbyggnaden ligga (2 å skissen); materialet till denna, en gammal loge av timmer, har föreningen inköpt för 500 kr. I denna byggnad skall ordnas en samling till tjänst för hembygdsundervisningen. I vinkel med denna byggnad skall uppföras en byggnad av stolpar och bräder för föreningens samling av körredskap, vagnar och slädar (3). Inom samma område skall förläggas en gammal magasinsbyggnad av timmer, avsedd till studiemagasin (1).

Upp mot »värstuberget», där sockenborna i gamla tider »rustade sig» innan de kommo till kyrkan och där man kan se fotspåren av en jätte, som flydde från kyrkan efter ett fåfängt försök att förstöra den, planeras en festplats med dansbana (6), salustånd (4) och kaffestuga (5).

I det genom en tunn skogsgardin avgränsade området intill gamla vägen planeras ett friluftsmuseiområde (7), där föreningen kan placera de gamla byggnader den äger eller kan förvärva. Detta område får särskild ingång från gamla vägen och intill denna utbygges en parkeringsplats.

N. Å.

KNUTBY-BLADÅKERS FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRBUND

Knutby-Bladåkers fornminnes- och hembygdsförbunds verksamhet har under det gångna året i huvudsak fortgått efter samma linjer som förut. Sedan förbundet under år 1944 förlorat sin uppskattade ordförande, kyrkoherde W. Brusewitz, varom erinrades i föregående årsbok, valdes vid årsmötet i år kyrkoherde E. Söderlund till ny ordförande. I samband med årsmötet höll rektor Henry Jarild, Gimo, en uppskattad föreläsning över ämnet: »Studera din hembygd.»

Söndagen 5 aug. hölls sommarens stora traditionella fest vid Gammelgården i Knutby med som vanligt stort deltagande. Festen inleddes med den s. k. »Knutbystafetten». Efter prisutdelning, som förrättades av hr Erik Jansson, höll föreningens nye ordförande hälsningstalet. Högtidstalet, som var mycket fängslande, aktuellt och ansvarsväckande, hölls av lantbruksingenjör Filip Olsson, Uppsala. Ett publikknipande inslag var Faringeamatörernas uppförande av »En sockenstämma i Faringe för hundra år sedan». Pjäsen, som bygger på historiska fakta, har författats av lärarinnan Emma Lindberg, Faringe. Den framfördes på ett förtjänstfullt sätt.

Det största intresset tilldrog sig den spelmanstävlan, som i år

liksom föregående år anordnats, och i vilken icke mindre än ett tjugotal spelmän från hela Uppland deltogo. På nyckelharpa och fiol utfördes många gamla vackra låtar; festdeltagarna fingo erfara vilken skatt denna gamla folkmusik är. Bedömningsnämnden utgjordes av director musices Sven E. Svensson, Uppsala, och föreningens vice ordförande kantor Ragnar Pilström, Knutby.

På kvällen uppförde amatörer från Hökhuvud en trevlig teaterpjäs. Och så lektes förstås folklekar. Det var glädjande att se hur de stora ungdomsskarorna på kvällen lekte folklekar med sådan liv och lust som man nu sällan ser; förhållandet får vittna därom, att även denna sorts nöjen kan ge ungdomen glädje.

Det var en vacker och värdig hembygdsfest, som även gav förbundet en god ekonomisk behållning till fortsatt arbete med iordningställande av Gammelgården, Knutbybygdens hembygdsmuseum.

Gammelgårdens nitiske föreståndare och samlare, kyrkvärden David Berglund, håller för övrigt för närvarande på med framflyttningen av en mycket åldrig bod, som förbundet inköpt, från Rickeby till Gammelgården. Från sjön Kornan har en båt av avsevärd men svårbestämbar ålder omhändertagits.

Erik Söderlund.

NORA SOCKENS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

År 1914 framförde folkskollärare Eucharius Ohlsson, Ärligbo, i Sala Allehanda en vädjan till noraborna att bilda en hembygdsförening. Första synliga resultatet härav blev, att i början av 1915 några för saken intresserade samlades till rådplägning i Tärnsjö skola. De till ett 15-tal närvarande förbundo sig att börja en insamling av föremål från skilda delar av socknen och, tills en gemensam lokal anskaffats, förvara dem i sina hem. En tid härefter voro föreningens stadgar klara, och förslaget granskades av de tre från början ledande männen: N. E. Ohlsson, Ärligbo, J. O. Ohlsson, Östanås och J. O. Johansson, Gäddsjö.

Så utbröt första världskriget och de ideella intressena måste skrinläggas för omsorgen om det dagliga livets nödtorft. Inte förrän på sommaren 1919 hölls åter ett sammanträde, då stadgarna antogos och val av styrelse ägde rum. Nora sockens hembygds- och fornminnesförening i nordvästligaste hörnet av Uppland var grundad. Den kan följaktligen räknas bland de äldre i denna del av landskapet.

Den första styrelsen bestod av, förutom de ovan nämnda, häradsdomaren Jan Erik Eriksson i Stalbo och hemmansägaren August Andersson i Nyholm.

Styrelsens första uppgift blev att anskaffa lokal åt de insamlade föremålen. Man enades om gamla fattighuset, som ändock skulle rivas. Genom kommunens tillmötesgående erhölls detsamma utan kostnader och uppsattes 1923 på ett från komministerbostället arrenderat område. Dit flyttade man också samma år en ryggåsstuga från Källskog med inventarier. Första byggnadskommittén hade följande sammansättning: J. O. Johansson, Gäddsjö, J. O. Ohlsson, Östanås, August Nyman, Tärnsjö, J. E. Åhlén, Åby och Ernst Nilsson, Ingbo.

Vi voro många gånger på vårt »gårdfari» vid insamlingen av gamla saker ute i »grevens tid», ty uppköpare grasserade och hade ofta förekommit oss. Vi hade visserligen ansträngande men även gemytliga och lärorika stunder ute bland vårt kära norafolk. Hur stor glädjen var, då äntligen efter lång väntan våra samlingar kunde komma under eget tak och bli katalogiserade, skall inte här beskrivas.

Men även fältarbeten utfördes av styrelsen. Gamla arbetssätt och de speciellt för socknen omhuldade näringarna, såsom spåntillverkning, kransågning och tjärbränning förevigades genom fotografering och beskrivning. Samlingsarbetet fortsatte och fasta fornlämningar besöktes. År 1925 hölls den första sommarfesten som i all sin enkelhet syntes oss stämningsmättad.

Ett par år därefter uppfördes en gammal bondgård med uthuslängor på Gammelgårdens område.

Byggnadsbeståndet har sedermera kompletterats med portlider, fäbodstuga och en ålderdomlig trösklada. På grund av den stora tillslutningen av besökare på sommarfesterna har föreningen uppfört musikestrad och serveringskiosk. Vaktmästarebostad har inretts i Gammelgårdens museibyggnad.

År 1933 led föreningen en oersättlig förlust, då en av grundarna, folkskollärare Eucharius Ohlsson, dess mångårige sekreterare, avled. Sällan har någon som han känt sig som ett med det folk och den bygd, där hans fäder under sekler strävat och arbetat under svåra och goda tider. Intet kom hans känslors strängar att så vibrera som vid samtal om bygden, dess folk och minnen. Han har outplånligt skrivit sitt namn i våra hävder.

En god överblick av socknens fasta fornminnen gav dåvarande fil. kand. Erik Bellanders inventering i slutet av 1933.

Fr. o. m. 1934 har Gammelgården blivit en allt mer omtyckt samlingsplats för föreningar och sammanslutningar, vilka här i

den vackra naturen finna lämplig plats för sommarfester och under mera omilda årstider samkväm framför brasan i Säljastugan. De gamlas sommardag har blivit obligatorisk under de höga björkarnas lövvalv, likaså förstamajfirandet med tal och sång. Norabor i alla åldrar och av skilda åsikter söka sig hit.

Under senare år ha dessutom anordnats s. k. hembygdsaftnar ute i byarna. I Östa ha hållits två, i Holm en, och i år är det Buckarbys tur. De ha visat sig mycket givande. Genom föredrag belysas på så sätt historia och kultur i skilda delar av socknen.

Under 1945 års sommarfest hade vi glädjen höra landsantikvarien Nils Sundquist från Uppsala, som inspirerande talade om hembygdskänslans stora värde. »Om man skall uppfostra ett folk till hembygdskärlek, måste upplysning ske om, hur det var i gången tid. En sann hembygdsrörelse är byggd på kännedom om den mänskliga kulturen», yttrade talaren.

I programmet ingick även utförande av »En sockenstämma från 1820-talet», utarbetad av banktjänsteman Nore Norlén och folkskollärare Ernst Nilsson, grundad på protokoll från nämnda tid, med ett litet inledande föredrag. Fjorton sockenbor medverkade på ett förtjänstfullt sätt, representerande präst, länsman, bönder, fördelstagare, drängar och — jordemoder. Ärendena under stämman gällde målning av prästgården, förhör med bönder och ringare hur lillklockan ringts sönder, den segslitna frågan om anställande av avlönad barnmorska, pinglornas borttagande från kyrkhåven o. s. v. Uppslaget till pjäsen fingo vi genom studiet av »Från hembygdsarbetet» i Upplands fornminnesförenings årsbok UPPLAND.

Nuvarande styrelsen har följande sammansättning: hedersordförande J. O. Johansson, Gäddsjö, ordförande landstingsman Gustav Sandmark, Buckarby, kassör fabrikör Bror Erixon, Holm, hemmansägare Gideon Larsson, Hemmingsbo, banktjänsteman Nore Norlén, Tärnsjö och sekreterare Ernst Nilsson, Ingbo.

E. Nilsson.

RIALA HEMBYGDSFÖRENING

Årets hembygdsfest gynnades inte av vädrets makter, men blev i alla fall lyckad. Ordföranden kyrkoherde Nordberg höll föredrag om »Allmogemålare». Vid festen förekom tävlingar i att draga fingerkrok, hank och »dosa», till vilka tävlingar pris skänkts. Musik och sång hörde till programmet liksom en andaktsstund. Hemmansägare G. Vennberg berättade på Rialamål.

GON

ROSLAGSKULLA HEMBYGDSFÖRENING

Arbetet med Bodagårdens iordningställande och föremålens katalogisering hade detta år framskridit så långt, att invigningsfest kunde anordnas 5 augusti. Penningmedel för att bekosta rökning av hela gården mot trämask finnas skänkta och avsatta. Vi avvakta bara möjligheten att på nytt få köpa kemikalierna för rökning. Till invigningsfesten gjordes en del reparationsarbeten. Skorstenen lagades. En vacker gärdesgård uppsattes åt vägen. Gården invigdes av dir. Carl Trygger med ett anförande. Högmässa hölls ute i samband med invigningen i närheten av gården. Museilektor M. Rehnberg från Nordiska museet höll föredrag vid festen, ordf., kyrkoherde Nordberg, hälsade välkommen, underhöll med historier m. m. samt spelade violinkompositioner av svenska kompositörer, ackompanjerad av kantor Petré (ett för denna dag komponerat stycke, byggt på två Viralåtar, samt kompositioner av Roman, v. Koch och Sjögren). Kantor Petré spelade en marsch av en infödd Roslagskullabo, en av de bortgångna gamla Virasmederna, som tillika var organist. Dessutom förekom sång och musik m. m.

GON

SYDVÄSTRA UPPLANDS KULTURHISTORISKA MUSEUM I ENKÖPING

Enköpingsmuseet eller Sydvästra Upplands Kulturhistoriska Museum, som dess ärevördigare och om dess samhörighet med trakten vittnande namn lyder, har efter nydaningen 1941 kunnat glädja sig åt en alltjämt stigande besöksfrekvens. Detta beroende på att föremålen tack vare populära texter och överskådlig gruppering bringats att »tala till folket». Vi ha sålunda fått bevis för att det lönat sig väl att lägga ned möda och pengar på vårt museum — och stadens myndigheter ha glädjande nog också fått upp ögonen för vårt arbete. Vi ha nämligen i dagarna tillsammans med stadens biblioteksstyrelse givits tillfälle att framföra våra synpunkter på ett utnyttjande av gamla Sparbankshuset i Enköping för såväl biblioteks- som museiändamål. Jag hoppas i framtiden kunna meddela åtskilligt om just denna sak, som bör bli tämligen unik i sitt slag och verka stimulerande på intresset för båda institutionerna.

Och museet behöver utrymme, det är visst och sant. Katalogen upptar nu 3,485 nummer. Även om man räknar med åtskilliga

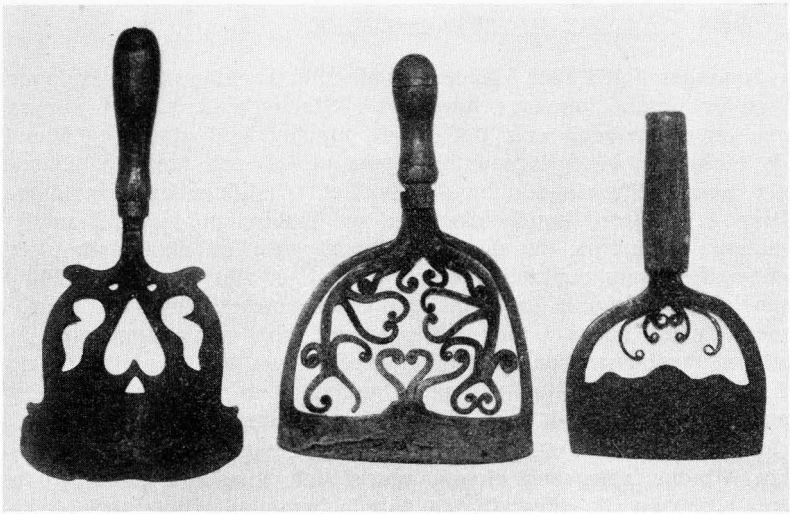

Enköping: Hackknivar, gåva till museet av J. A. Winbergs sterbhus.

dubbletter och »okuranta» föremål, finns dock åtskilligt som är värt ett bättre öde än att ligga i botten på en packlår eller stå undanskuffat i ett hörn i ett gammalt brandskjul.

Befolkningens intresse för sitt museum är glädjande stort. Det visar det stora antalet gåvor, som årligen inflyta. Under den gångna delen av innevarande år ha vi mottagit 22 föremål, och förra hösten fingo vi en ovanligt välkommen gåva. Det var köpman J. A. Winbergs i Kalmarsand, Bålsta, sterbhus som ihågkom oss med 44 föremål. Winberg hade samlandet av gamla saker som hobby och hade sitt hem till bristningsgränsen fyllt med mer eller mindre intressanta saker. Bland de föremål, som vi gåvos tillfälle att välja ut i samlingen, funnos bl. a. de tre här avbildade hackknivarna, som vad dekoreringen beträffar torde söka sin like.

F. ö. kunna ur det Winbergska förvärvet nämnas en medeltida järngryta och åtskilliga andra intressanta husgeråd, som böra kunna påräkna framskjutna platser i vår blivande nya folkbildningscentral — Enköpings museum och Enköpings bibliotek broderligen förenade under samma tak.

Enköping 7 sept. 1945.

Nils Lundin.

SÖDRA OLANDS HEMBYGDSGILLE

Söndagen 1 juli 1945 höll hembygdsgillet årsmöte på gårdsplanen framför Gamla Grenome herrgård i Stavby socken. Det var en vacker sommardag och det rådde mycket god stämning bland de omkring 150 deltagarna i dagens utfärd och årsmöte. Dagen var också löftesrik för hembygdsgillet. Ordföranden, överlärare Bror A. Sjögren, kunde nämligen nu klubbfästa de av årsmötet antagna stadgarna för det inom hembygdsgillet nystartade ungdomsgillet, som redan i starten givit ett nytillskott på ett 70-tal medlemmar från olika delar av gillesområdet. Men det skulle visa sig, att dagen i ännu ett avseende blev mera storslagen än någon vågat ana: hembygdsgillet skulle strax bli ägare till Gamla Grenome i Olands-Stavby socken tack vare en storslagen donation av Länna bruks A.-B. och akademifogde John Ericsson.

Ungdomsgillet. Initiativtagare till ungdomsgillet är fil. mag. Karin Alinder, som med otrolig energi och storslaget hembygdsintresse prövar alla vägar för att främja hembygdsgillets verksamhet och syften. Av stadgarna framgår att ungdomsgillet är en sammanslutning inom Södra Olands hembygdsgille med uppgift att verka för ungdomens aktiva insats i hembygdsarbetet. Ungdomsgillet utgör en fristående sektion inom hembygdsgillet och arbetar under självständiga former för de syften och ändamål, som äro angivna i hembygdsgillets stadgar. Medlem i hembygdsgillet, som önskar inträde i ungdomsgillet, skall göra anmälan härom hos ungdomsgillets styrelse. Vid uppnådd ålder av 30 år äger medlem icke tillhöra ungdomsgillet annat än i egenskap av ungdomsledare. Hembygdsgillet utser sådan ungdomsledare att vara kontaktman mellan hembygdsgillet och ungdomsgillet. Ungdomsledarens uppgift är att följa verksamheten inom ungdomsgillet och att animera ungdomsgillets medlemmar i deras verksamhet. Ungdomsgillet har egen styrelse och arbetar som självständig förening men lämnar redogörelse för verksamheten till hembygdsgillet. Hembygdsgillet kan upplösa ungdomsgillet genom uppsägning till ungdomsgillets årsmöte.

Till ungdomsledare utsågs fil. mag. Karin Alinder. Ungdomsgillet är redan i verksamhet. Det debuterade med ett trevligt julgille till vilket hembygdsgillet inbjudits. Dess amatörer medverkade bl. a. vid Disagillets årsstämma, då f. ö. hembygdsgillet hade glädjen att få mottaga Disapriset för år 1944. Ungdomsgillet har efter ett instruktionsföredrag av intendent Ålenius beslutat upptaga studie- och inventeringsverksamhet, som lämpar sig för dessa hembygdsintresserade ungdomar.

Gamla Grenome. »Omsusad av ståtliga askar, det verkliga vårdträdet, ligger Gamla Grenome herrgård i Stavby socken. Det är en tjusande idyll, en anrik och kulturhistorisk byggnad, som inrymmer utmärkta stora samlingssalar och en rad smärre rum för studiearbete och mindre sammankomster.» Så presenterade red. Helge Gad vårt nyaste förvärv. Utöver en närmare redogörelse för den gamla byggnaden, som i denna årsbok (sid. 82) lämnas av intendent Ålenius, må här nämnas, att hembygdsgillet med största tacksamhet tagit mot denna storslagna donation, den märkligaste gillet fått. Den förpliktigar till ett krafttag för att motsvara donators och alla hembygdsvänners förhoppningar på vårt hembygdsgille. Först önskar hembygdsgillet återställa byggnaden i ett tidstroget skick, kan sedan de stora drömmarna om att Gamla Grenome skall bli ett hemvist för ungdomsvård och hembygdsarbete av större mått förverkligas, har hembygdsgillet ett kärt glädjeämne att sluta samman kring.

Verksamheten i övrigt under det gångna året har i stor utsträckning varit knuten till klockaregården och dess färdigställande med gårdstomtens ordnande och andra arbeten. Även under detta år har hembygdsgillet fått mottaga flera gåvor, bl. a. 500 kr. av fabrikör Norén, Stockholm. I samverkan med logen Runebergs studiecirkel har hembygdscirkeln fortsatt sin verksamhet med studieutfärder och bystudier. Vid silverutställningen i Uppsala representerades hembygdsgillet med en separatutställning av Alundaguldsmeden Moréns tillverkning. Gamla klockaregården och Olandsmuseet har samlat stort intresse och besökts av grupper från olika sammanslutningar och till gården har förlagts samkväm av olika slag samt en kurs i vävnad och spånad med ett 15-tal unga flickor som deltagare. I mycket stor utsträckning har bygdens skolor förlagt hembygdsundervisningen till klockaregården.

B. S.

TEGELSMORA HEMBYGDSFÖRENING

Som ett led i strävandet att göra hembygdsvården levande och aktuell hade Tegelsmora hembygdsförening anordnat sin årsfest sommaren 1945 på en för ändamålet särskilt förvärvad hembygdsvall. De planerade anordningarna hade på den knappa tid som stått till buds ej hunnit fullbordas, men festen blev med sitt rikhaltiga program ändock synnerligen lyckad.

Största intresset tilldrog sig landshövding Kjellmans »tal till hembygden», där han i en kulturhistorisk översikt av Upplands utveckling från hedenhös till nuvarande tid särskilt underströk den

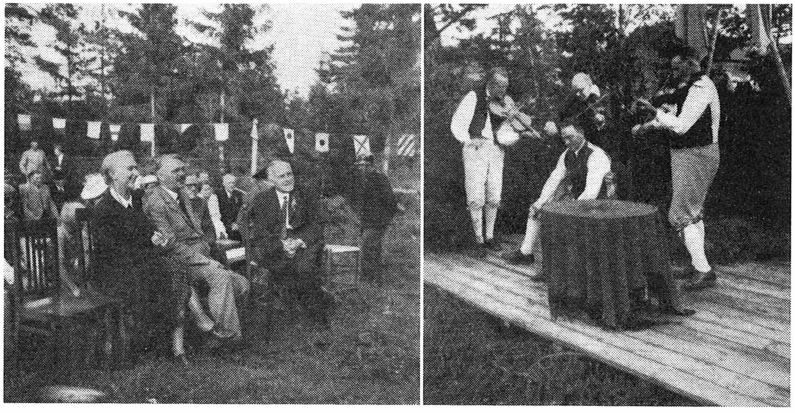

Tegelsmora: Landshövding och fru Kjellman, landsantikvarie Sundquist och ing. Adling vid sommarfesten 1945; t. h. spelmännen spela vid d:r Svenssons föredrag.

roll upplänningarna spelat vid danandet av den bygd vi erhållit i arv. Att upplänningar seklerna igenom ofta intagit en ledande roll förpliktar oss senkomna ättlingar att väl förvalta kulturarvet. Fornlämningar av alla slag — varav Uppland äger större antal än något annat landskap — utgör det synliga beviset på våra förfäders liv och bragder. En sådan ärorik hembygd borde ej lämnas i sticket av ungdomen i den skarpa konkurrensen mellan land och stad.

I det rikhaltiga programmet medverkade director musices d:r Sven E. Svensson, Uppsala, med ett musikaliskt-historiskt kåseri, vari påvisades hur den s. k. folkmusiken ofta har sina rötter i högre musik. Föredraget illustrerades med låtar på fiol. Tal. underströk vilken kulturskatt folkmusiken utgör och framhöll att folkmusiken i dag glädjande nog är livaktigare än någonsin.

En livfull uppvisning i modern och effektiv eldsläckning utfördes av Vattholma pojkbrandkår under ledning av länets brandinspektör kapten F. Kylberg.

På kvällen framförde teateramatörer från Örbyhus Karin Alinders pjäs »Björknäsflaskan och selkroken». Spel och pjäs rönte det livligaste bifall. I festprogrammet deltog i övrigt allmogespelmännen bröderna Salström från Tobo och Jernberg från Österby.

På hembygdsvallen är föreningen nu rustad att mottaga den fritidslediga ungdomen av alla åldrar. För de yngsta skall en hel del lekredskap anskaffas, såsom gungor m. m. och möjligen en

liten karusell, för de större planer för krocket, handboll och andra spel, gymnastikapparater m. m. Den s. k. teaterplatsen avses att upplåtas för sammankomster av olika slag, gudstjänster, föredrag, konserter, bygdespel m. m.

Så fattas då bara bygdegården, som nog kan åstadkommas om den goda viljan och enigheten kan uppnås. Men konkurrensen med nöjesindustrin är stark, två biografer och ett flertal s. k. »danshak» tävla om den nöjeslystna ungdomen. Det gäller att påvisa fördelarna av att ha ett eget hem, som man är delaktig i, och där kulna höst- och vinterkvällar kunna fördrivas utan att kassan behöver sitta hårt emellan.

I striden mellan land och stad om ungdomen ligger inte lösningen i att kritiklöst importera stadslivets konstlade vanor och ovanor. Landsbygden har många egna möjligheter till sundare förströelser. Men behovet av ledareförmågor är så gott som överallt stort.

Axel Adling.

VAXHOLMS HEMBYGDSFÖRENING

Vaxholms hembygdsförening är endast fyra år gammal. Under denna korta tid har föreningen emellertid hunnit med att ihopbringa en förhållandevis omfattande samling gamla föremål, tack vare intresserad medverkan från ortsbefolkningen och andra, vilka av olika anledningar äro med starka band fästade vid vår bygd. Föreningen har ej någon egen hembygdsgård eller hembygdsmuseum ännu men samlar på medel för att snarast kunna förverkliga tanken på en egen byggnad för detta ändamål. Av stadsfullmäktige erhåller föreningen årligen 500 kr. härtill. F. n. förvarar föreningen sina samlingar i en staden tillhörig byggnad.

I föreningens regi anordnas varje valborgsmässoafton festligheter å stadens torg med tal, sång och musik av regementsmusikkåren, varefter man tågar genom staden upp till Lägerhöjden, där majeldar tändas under det sångkören sjunger.

Varje midsommarafton anordnar föreningen festligheter. Midsommarstången klädes av stadens barn och ungdom nere vid Norrhamnsplan, mitt emot fästningen. Kl. 18 samlas hela stadens befolkning — även sommargästerna — nere vid nämnda plats och frivilliga krafter bär sedan midsommarstången genom staden upp till Lägret. Under tåget genom staden går spelmän i teten och alla sjunger med. Efter framkomsten reses midsommarstången under folkets jubel, varefter sånglekar utföras under någon timmes tid. Ett särskilt uppskattat inslag är detta sätt att fira midsommar

Vaxholm: Från Hembygdsdagen 1945.

i Vaxholm. Efter lekarna å Lägret, främst ordnade med tanke på barnen, som vi önska skola minnas sin hembygds midsommar, förekommer gammeldans på dansbanan å Lägerhöjden för äldre under ett par timmar. Därjämte står på vårt program varje sommar Hembygdsdagen, varvid ett kulturhistoriskt föredrag hålles, samt ett höst- och ett årssammanträde i Storstugan. Till Hembygdsdagen och till höst- och årssammanträdet söker vi erhålla talare, som ur olika synpunkter kan ha något att säga rörande hembygdsvård m. m. Sålunda ha landshövding Levinson, godsägare Broms, ivrig vaxholmsforskare, Fredrik Ström och senast intendent Alb. Nilsson vid Nordiska museet medverkat som talare. D:r Nilsson hade valt som ämne »Kulturminnen och kulturminnesvård i vår skärgård». Stadsträdgårdsmästaren i Stockholm, arkitekt Holger Blom har även utlovat sin medverkan.

Vidare fotograferar vi och mäter upp gamla byggnader, som måste rivas, strider med myndigheterna angående stadsplaner och bebyggelse, planteringars bibehållande och anläggning av nya sådana, sätter upp minnestavlor och »besvärar» olika myndigheter om utredningar angående institutioner som funnits i Vaxholm men försvunnit. I några fall lyckas vi bra, i andra fall sämre. Tullen

har t. ex. gjort en storartad utredning rörande tull och tullhus i Vaxholm och därför fått en minnestavla uppsatt på väggen till den äldsta tullbyggnaden i Vaxholm o. s. v.

Ja, nog finns det uppgifter för en hembygdsförening, konsten är bara att få folk med tid och intresse för det icke så litet krävande arbete, som behöver nedläggas för att nå goda resultat.

WIKBYGDENS HEMBYGDSFÖRENING

Ett antal intresserade ortsbor från socknar kring Wik ha varit samlade hos rektor Kjersén för att diskutera möjligheterna av att bilda en hembygdsförening. En interimsstyrelse med följande sammansättning tillsattes: rektor Sven Kjersén, ordf., kyrkoherde Ingmar Andræ, Balingsta, kantor Knut Rimmerfeldt, fru Olga Norlén, Ramsta, kantor Ernst Eriksson, Västeråker, och kyrkoherde Erik Magnusson, Örsundsbro.

Föreningen, vars uppgift skall vara att väcka intresse för den egna bygden, inledde sin verksamhet med en cykelutflykt under rektor Kjerséns ledning söndagen 9 september 1945, varvid flera kulturminnesmärken, traktens geologi m. m. blevo föremål för studium.

Samling skedde omedelbart efter högmässan i Balingsta kyrka och färdmålet gällde närmast Balingsta och Gryta eller trakten kring Sävaåns nedre del. Ett 50-tal personer från Balingsta, Hagby, Ramsta, Gryta, Västeråker och Dalby hade slutit upp. Rektor Kjersén ledde utflykten, vilken gynnades av ett utmärkt väder.

Först besöktes den förnämliga runstenen vid Böksta, som tolkades av färdledaren. Färden fortsattes sedan till Säva, där man närmare studerade den i fjol funna runstenen. Hemmansägare Ernst Eriksson berättade hur han upptäckte stenen; den blev under stenröjning i en trädesåker söndersprängd, men är nu hopfogad. Rektorn tolkade inskriften och berättade om det gamla vadstället vid Säva by. Man begav sig så till Hagunda kompanis minnessten i Gryta socken.

Under ciceronskap av kantor F. Lindblom i Gryta företogs en promenad genom skogen till kompaniets skjutbana. En av herr Lindblom upptäckt fornborg besågs, likaså en i närheten befintlig hällristning.

Efter fotvandringen besteg man åter cyklarna och begav sig till Gryta gamla prästgård. Här visade rektor Kjersén en bevarad del av den forna Eriksgatan, ett gravfält och två bautastenar. Färden gick sedan direkt till Wiks kvarn, vilken demonstrerades av arrendator Olle Bergström. Sista uppehållet gjordes vid det av Balingsta

JUF 1939 inköpta Frövi soldattorp, JUF-gården. Om denna berättade ordföranden, kyrkovaktmästare Richard Uppgren.

I Balingsta skola följde slutligen samkväm. Här fastställdes vid ett konstituerande sammanträde föreningens namn och stadgar antogos. På förslag av kyrkoherde Andræ upptog föreningen inom sig även föreläsningsföreningen. Även ett förslag från agronom Gunnar Altrén om att införa diskussioner i allmänna ämnen godkändes. Kantor Thureby ansåg dessutom att en del av föreläsningsföreningens verksamhet borde förläggas till Dalby, emedan denna trakt var ytterst missgynnad i detta hänseende. Slutligen företogs val av styrelse. Den fick följande sammansättning: rektor Kjersén ordf., kyrkoherde Andræ, vice ordf., fröken Ella Sääf, sekr., kantor Oskar Olof Thureby, Dalby, skattmästare, samt kantor Knut Rimmerfeldt, Balingsta, fruarna Olga Norlén, Ramsta, och Berta Wretelius, Rosenborg, Örsundsbro. Årsavgiften bestämdes till en krona.

Kyrkoherde Andræ framförde till sist de närvarandes tack till rektor Kjersén för den alltigenom lyckade starten och rektor tackade för det livliga intresse som bygdeborna visat.

VÄRMDÖ SKEPPSLAGS FORNMINNESFÖRENING

Föreningens verksamhet har fortgått på samma sätt som under föregående år. Samlingarna har ökats med en del gamla jordbruksredskap, bl. a. ett bukok, en bossgrep, halmkniv samt en del småsaker. Även arkivet har ökats med en del för orten värdefulla tidningsurklipp, bilder m. m.

Årsbok har utsänts till föreningens medlemmar, innehållande flera för trakten intressanta uppsatser såsom Värmdö folkskolor efter 1842 av överlärare Wictor Pehrsson, 300-årsminnet av Claes Flemings död av fil. lic. Rune Norberg, Två Värmdörullor från trettio-åriga krigets tid med inledning av Rune Norberg, Salomos tempel i Värmdö kyrka av Rune Norberg, »Ur prosten D. A. Zidfeldts dagboksanteckningar 1823—1857» med inledning av kapten Lennart Zidfeldt samt Komminister Johan Jacob Wahlbergs tal vid contracts-prosten, Magister D. A. Zidfeldts jordfästning den 9 februari 1857.

Ny årsbok är under utarbetande.

Föreningen har under året gjort en stor förlust i det att dess förste hedersledamot landshövding Nils Edén avlidit 16 juni. Det var landshövding Edén, som förrättade invigningen av föreningens fornstuga vid Värmdö kyrka 15 sept. 1929. Han visade alltid stort intresse för vår verksamhet.

Föreningen har som gåva från Statens Historiska museum fått

emottaga 4 präktiga montrer. Anslag från Värmdö kommun har erhållits med 300 kronor för verksamheten 1945.

För att få ökat utrymme för samlingarna ligger föreningen f. n. i underhandlingar om erhållande av två byggnader från Myttinge Östergård, nämligen en större loftbod och en gammal, för skärgården typisk sjöbod.

Föreningen har 156 ledamöter. *Gunnar Wahlberg.*

VÄSTERLÖVSTA HEMBYGDSFÖRENING

Från Klockarhagen, där föreningens vackra hembygdsgård nu reser sina rödmålade timmerväggar, har man en hänförande utsikt över den vackra dalgången med de många byarna Horsta, Röcklinge, Åhl m. fl.

Den präktiga, rumrika tvåvåningsbyggnaden, som en gång varit bl. a. gästgivargård i Heby, har under våren och försommaren uppförts i den ovan omtalade björkhagen. Det var föreningens önskan att resa gården redan hösten 1944, men svårigheten att få arbetsfolk omöjliggjorde detta. Grundgrävningen hade emellertid under hösten utförts av frivillig arbetskraft. Vid årsmötet 15 mars 1945 beslöts att snarast möjligt sätta igång med uppförandet av byggnaden, så att den skulle stå färdig till midsommar. Det lyckades också att just då få ett tillräckligt antal byggnadsarbetare. Bönder och hästägare utförde en del hästdagsverken gratis. Timret kördes fram från den plats, där det legat upplagt sedan gården monterades ned sommaren 1943. Under dessa vårdagar utvecklades ett rörligt liv i Klockarhagen. Stubbar bröts upp, marken planerades, kala fläckar frösåddes och de djupa hjulspår, som tungt lastade timmervagnar plöjt i den vårfuktiga hagmarken, lades igen. Den fallfärdiga gärdsgården ersattes med en ny och under sakkunnig ledning arbetade »träkarlarna» med resningen av gammelgården. Många händer utförde ett raskt arbete, ty i god tid före helgen skulle gården stå färdig att ta emot den väntade »invasionen» vid midsommaraftonens hembygdsfest. Exteriören rödfärgades, knutbräderna tjärströkos, men med de många rummens utsmyckning fick det tills vidare anstå. Efter midsommarhelgen kallade föreningen emellertid konservator Sven Carlsson från Gimo att komma och utföra målningsarbetet inomhus. Nu ha väggarna återfått sina ursprungliga schablonmålade mönster, som återfunnits under lager av överklistrade tapeter. Spiselhällar och öppna spisar ha murats in. I ett av rummen på n. b. skall en gammal järnkamin insättas. Denna har en gång i tiden tillverkats inom socknen på Molnebo bruk. Så har rummen försetts med elektriskt ljus och brunn har grävts, varifrån vattenledning letts in i köket.

Västerlövsta: Den ståtliga manbyggnaden från Erik Ersgården återuppförd.

Den 17 aug. samlades styrelsen och sockenombuden till sammanträde i hembygdsgårdens stora gästabudssal för att gemensamt med intendent Ålenius dryfta frågan om rummens lämpliga möblering. Intendenten hade sommaren 1943 inventerat socknens äldre bebyggelse och då varit i tillfälle att dessutom finna ett och annat i möbelväg, som om det kunde förvärvas åt gammelgården skulle bidraga till dess tidstypiska inredning. Intendent Ålenius gav också besked om hur han önskade de olika rummen möblerade och uppmanade de närvarande att intressera sockenborna till planens förverkligande. Det är således på dessas välvilja och kärlek till hembygdsgården vi grunda vår förhoppning om interiörernas fullbordan. Gården avser inte endast att vara ett museum — en utställning av gammalt och fornt — utan också och framför allt ett hem för modernt studiearbete.

I tider som dessa, då material och arbete måste betalas med stora pengar, gäller det för föreningen att kunna skaffa tillräckliga medel. Ett dyrbart kapitel blir förmodligen hembygdsgårdens lämpliga uppvärmning och hur denna fråga bäst och billigast skall lösas är ännu ej slutgiltigt avgjort. Men kommer tid, kommer råd.

Västerlövsta: Från Klockarhagen har man en vacker utsikt mot kyrkan och Örsundaåns dalgång med sina byar.

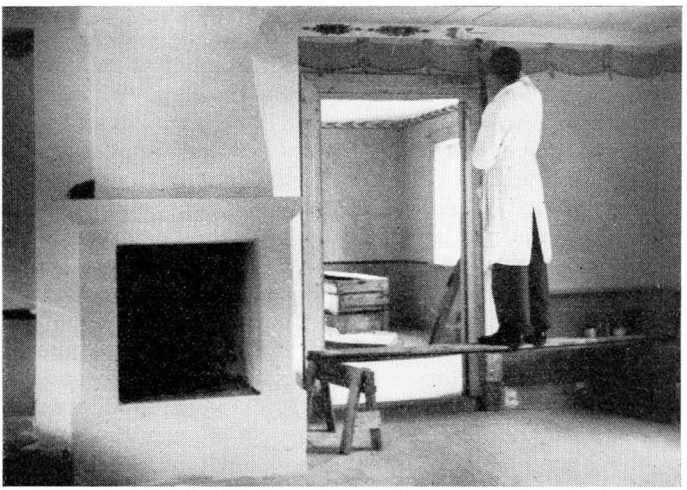

Västerlövsta: Konservator Sven Carlsson kopierar i tingssalen en taklist från en gammal byggnad i socknen.

Midsommarfesten i år lockade stora skaror till Klockarhagen. Den ljumma försommarkvällen och de många anordningarna till besökarnas förnöjelse bidrog till det goda resultatet. Redaktör Lars Madséns namn på programmet lockade givetvis och hans föredrag betitlat »Ett gammalt Sverige i en ny tid» var medryckande, intressant och roande.

Barnen lekte lekar kring majstången, som de själva varit med att pryda och resa. Den kvinnliga gymnastiktruppen och den manliga gav vackra prov på spänst och grace. Genom sorlet från den 2,000-hövdade skarans midsommarfirande hördes de fyra fiolernas taktfasta stråkdrag och lekledarens röst måste ibland bli hög och gäll för att göra sig hörd. Innan man vid 1-tiden på natten skildes uttalades helt spontant ett tack till hembygdsföreningens ordförande för en lyckad midsommarfest.

Festen gav föreningskassan ett välbehövligt tillskott på omkring 1,300 kronor.

Må det vara föreningen tillåtet att säga ett tack till alla dem, som vid hembygdsfesten på ett eller annat sätt lämnat värdefull hjälp och inte minst till alla dem, som med sin närvaro givit föreningen sitt stöd och arbetsutskottet uppmuntran för kommande års fullföljande av midsommarfestens värdiga och förnämliga traditioner.

J. W.

ÖSTER-LÖVSTA HEMBYGDSFÖRENING

Öster-Lövsta hembygdsförenings verksamhet har under det gångna året fortgått på samma sätt som tidigare. Vårfirandet vid dammen i Skärplinge måste dock i år inställas på grund av otjänlig väderlek. Men midsommar firades på traditionsenligt sätt vid Gammelgården. Majstång kläddes, och barnen fingo sig en hejdundrande ring- och långdans på kvällen. Senare var det de äldres tur att tråda dansen efter Spelmanslagets taktfasta toner på den lövklädda dansbanan.

Årets sommarfest ägde rum lördagen och söndagen efter midsommar. Den besöktes under båda dagarna av omkring 1,800 personer. Talet för hembygden hölls av föreningens nye komminister, Gösta Larsson, Leufsta bruk, och för musiken svarade både Söderfors' Arbetares Hornmusikkår och föreningens Spelmanslag. På aftonen gav »Cirkus Humoresque» åter gala premiär- och familjeföreställning med hemmaförmågor som artister. Denna fest lämnade ett netto av kr. 2,155: 83. Då vi varje år endast anordna en fest, glädja vi oss åt den stora publiktillslutningen och de synnerligen goda ekonomiska resultat, som våra fester givit oss. På fram-

Öster-Lövsta: Skräddare Westerlunds i Österänge stuga, som skänkts till föreningen.

ställd begäran meddelas, att de 9 sommarfesterna hittills ha inbringat kr. 18,954: 40 med en genomsnittlig inkomst per fest av kr. 2,106: 04.

Efter skräddare Karl Westerlunds i Österänge bortgång i våras ha vi fått mottaga hans efterlämnade stuga såsom gåva av mjölnare J. E. Wallin i Skärplinge. Stugan, som ligger på hans ägor, härstammar från slutet av 1700-talet och är en stuga med tredingstak. En enda sådan har förut tillvaratagits i länet och finns vid Disagården. Sedan intendent Ålenius vid besök här nyligen utsett plats för den vid Gammelgården är det vår mening att så fort som möjligt förflytta den dit.

För att få större utrymme för våra kulturhistoriska samlingar och få bort utställda föremål från mangårdsbyggnaden vid Gammelgården har styrelsen planerat att försöka uppspåra någon gammal uthuslänga med portlider, som kunde flyttas dit. Denna byggnad skulle då användas till museum, där olika avdelningar för t. ex. jakt, fiske, linberedning, vagnar m. m. skulle kunna ordnas. Av denna redogörelse framgår, att arbete ej saknas för föreningen.

I. Lagerqvist.